

SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning

**Enrico Deiacio
Andreas Högborg
Börje Svensson**

**Sekretariatet för utvärdering
och intern revision**

SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning

Enrico Deiacò
Andreas Högberg
Börje Svensson

Sida Evaluation 06/27

**Sekretariatet för utvärdering
och intern revision**

This report is part of *Sida Evaluations*, a series comprising evaluations of Swedish development assistance. Sida's other series concerned with evaluations, Sida Studies in Evaluation, concerns methodologically oriented studies commissioned by Sida. Both series are administered by the Department for Evaluation and Internal Audit, an independent department reporting directly to Sida's Board of Directors.

This publication can be downloaded/ordered from:
<http://www.sida.se/publications>

Authors: Enrico Deiacò, Andreas Högberg, Börje Svensson.

The views and interpretations expressed in this report are the authors' and do not necessarily reflect those of the Swedish International Development Cooperation Agency, Sida.

Sida Evaluation 06/27

Commissioned by Sida, Sekretariatet för utvärdering och intern revision

Copyright: Sida and the authors

Registration No.: 2006-000387

Date of Final Report: October 2006

Printed by Edita Communication AB, 2006

Art. no. Sida31290sv

ISBN 91-586-8393-3

ISSN 1401—0402

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT COOPERATION AGENCY

Address: SE-105 25 Stockholm, Sweden. Office: Valhallavägen 199, Stockholm

Telephone: +46 (0)8-698 50 00. Telefax: +46 (0)8-20 88 64

E-mail: sida@sida.se. Homepage: <http://www.sida.se>

Innehållsförteckning

Sammanfattning och rekommendationer	3
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund och syfte	7
1.2 Definition av två centrala begrepp	7
1.3 Metod	9
1.4 Rapportens disposition	9
2. SAREC:s verksamhet i ett övergripande perspektiv samt omfattningen av stödet till u-landsforskning.....	10
2.1 SAREC:s verksamhet uppdelad på olika program.....	10
2.2 Sammanfattande bild av SAREC:s samarbete med svenska universitet och forskningsinstitutioner.....	14
2.3 Stödet till svensk u-landsforskning från SAREC och andra forskningsfinansiärer	17
2.4 Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?.....	21
3. Målen för SAREC:s stöd till u-landsforskning	23
3.1 Mål enligt Sidas regleringsbrev.....	23
3.2 Mål för Sidas u-landsforskningsråd och Swedish Research Links	24
3.3 Sveriges politik för global utveckling (PGU).....	25
3.4 Millenniemålen.....	26
3.5 Parisdeklarationen	26
3.6 Forskningspropositionen	27
3.7 Är SAREC:s mål ändamålsenliga?.....	27
4. Hanteringen av stödet till u-landsforskning	30
4.1 Utlysning- och bedömningsförfarande.....	30
4.2 Uppföljning av projektadministration och forskningsresultat.....	31
4.3 Hanteringen av bilaterala samarbetsprojekt.....	31
4.4 Andra forskningsråds syn på u-landsforskning samt organisationen av u-landsforskningen i några grannländer	32
4.5 Hanteras stödet till u-landsforskning på ett adekvat sätt?.....	33
5. Slutsatser och rekommendationer	34
5.1 Mål.....	34
5.2 Omfattning	35
5.3 Hantering	36
Bilaga 1 Uppdragsbeskrivning.....	38
Bilaga 2 Två fallbeskrivningar	40
Bilaga 3 Millenniemålen samt Parisdeklarationens 12 indikatorer	43
Bilaga 4 Organisation och omfattning av stödet till u-landsforskning i Norge och Danmark	44
Bilaga 5 Källförteckning.....	45
Bilaga 6 Fördelning av nya u-forskanslag	47
Bilaga 7 Det bilaterala forskningssamarbetet 1998–2005.....	48

Sammanfattning och rekommendationer

Denna rapport redovisar resultaten av en översyn av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning som gjorts vid SISTER (Swedish Institute for Studies in Education and Research) under perioden april–september 2006 på uppdrag av Sidas sekretariat för utvärdering och intern revision. Enligt uppdragsbeskrivningen ska översynen göras med utgångspunkt i Sveriges politik för global utveckling (PGU) och belysa SAREC:s stöd till svensk utvecklingsrelevant forskning ur ett brett perspektiv vad gäller dess mål, omfattning och hantering. Översynen ska besvara följande huvudfrågor:

- Är målen för SAREC:s stöd till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige ändamålsenliga?
- Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?
- Är SAREC:s utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans adekvata?

Förutom de tre huvudfrågorna behandlas i översynen även ett antal så kallade granskningsfrågor.

De resultat, slutsatser och rekommendationer som presenteras i rapporten bygger på ett omfattande informationsunderlag bestående av relevant litteratur samt olika slags statistikunderlag. Intervjuer och samtal har genomförts med forskare och beslutsfattare vid svenska universitet och högskolor, med handläggare och beslutsfattare vid Sida och SAREC, med representanter för UD och utbildnings- och kulturdepartementet samt med ledande företrädare för andra svenska forskningsfinansiärer. Analysen av den insamlade informationen har resulterat i följande slutsatser och rekommendationer beträffande översynens tre huvudfrågor:

Mål

SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning styrs dels på en övergripande nivå av målen för verksamhetsgrenen forskning enligt Sidas regleringsbrev, dels på en mer operativ nivå av de mål som finns formulerade för Sidas u-landsforskningsråd och för Swedish Research Links. Enligt vår bedömning är de operativa målen inte helt ändamålsenliga. Våra viktigaste invändningar mot de operativa målen i deras nuvarande form är följande:

- De är inte mätbara vare sig i kvantitativa eller kvalitativa termer. Uttryck som ”stimulera”, ”främja”, ”bidra till” eller ”stödja forskningsexcellens” blir tämligen meningslösa och till intet förpliktande om de inte kopplas till konkreta, mätbara mål. Det kan till exempel handla om hur många avhandlingar, artiklar, konferenser eller seminarier som ska produceras eller arrangeras under en angiven tidsperiod, eller om hur många fler som ska publiceras eller arrangeras jämfört med föregående tidsperiod. Avsaknaden av kvantitativa och kvalitativa mål är sannolikt en bidragande orsak till att SAREC inte i nämnvärd omfattning genomför några kvalitativa uppföljningar av de anslag som ges till svensk u-landsforskning.
- De har inte varit tillräckligt väl förankrade eller åtminstone inte följts upp på ett adekvat sätt. Vi tänker här speciellt på målen för Sidas u-landsforskningsråd och avser dessa måls förankring bland övriga forskningsråd. När målen ursprungligen presenterades deklarerades från SAREC:s sida att u-forskanslagen var avsedda endast som ett komplement till övrig finansiering och att huvudansvaret för att stödja svensk u-landsforskning låg hos universiteten och övriga forskningsråd. Trots detta har övriga forskningsråds finansiering av u-landsforskning sedan dess minskats till en försumbar nivå.

- De är inaktuella och därmed inte relaterade till eller inordnade under de policies som i dag är styrande för Sveriges internationella utvecklingssamarbete, till exempel PGU:n, Millenniemålen och Paris-deklarationen.

SAREC bör på sikt formulera nya operativa mål för sitt stöd till svensk u-landsforskning. Mål som bygger på klara beskrivningar av vad det är man gör och vill göra, som uttrycker resultatambitioner i mätbara kvantitativa och kvalitativa termer, och som är väl förankrade såväl bland medarbetare och intressenter som bland ledande aktörer på de två spelplaner som man agerar på, det vill säga det svenska och internationella forskningssamhället samt Sida/UD. En viktig uppgift för SAREC i detta sammanhang är att klargöra och få acceptans för forskningens roll i anslutning till den så kallade färdriktning för de närmaste åren som nyligen beslutats av Sidas ledning. Färdriktningen innebär bland annat att forskning ska ses som en verksamhet utöver de tre sektorer som enskilda landsamarbeten i framtiden ska koncentreras till.

Omfattning

Vår uppfattning beträffande omfattningen av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning, för vilken SAREC är huvudfinansär, är att den är rimlig givet rådande förutsättningar. Vi hävdar visserligen att målen för verksamheten inte är helt ändamålsenliga och vi har även erinrat om att SAREC själva för åtta år sedan deklarerade att man endast avsåg att komplettera övriga forskningsråd i finansieringen av svensk u-landsforskning. Sett emellertid till den rådande rollfördelningen i det svenska forskningssamhället och den betydelse som svensk u-landsforskning har för SAREC:s övriga verksamhet, speciellt det bilaterala forskningssamarbetet, menar vi att stödet är rimligt.

Vi pekar samtidigt på tre skäl till varför stödet till svensk u-landsforskning bör ökas, nämligen spridningsargumentet, samverkansargumentet och kompetens- och konkurrensargumentet. Med spridningsargumentet syftar vi på att u-landsforskningen i dag är koncentrerad till ett begränsat antal ”gamla” universitet och ett begränsat antal institutioner inom dessa. Vi tror att det finns både ett öppet och ett latent intresse för utvecklingsfrågor såväl vid de gamla universiteten som vid de nya universiteten och högskolorna som, om det väcktes och fångades upp, skulle kunna leda till en ökad och kvalitetsmässigt bättre u-landsforskning.

Med samverkansargumentet syftar vi på de begränsningar som i dag finns inom det bilaterala forskningssamarbetet och som inte gör det möjligt för svenska samarbetsuniversitet att finansiera egna doktorander och yngre forskare. Gav man tilläggsanslag som möjliggjorde detta skulle det bidra till ökad samverkan mellan yngre forskare i Sverige och utvecklingsländerna vilket sannolikt skulle få mycket positiva, långsiktiga effekter. Kompetens- och konkurrensargumentet, slutligen, innebär att ju fler unga forskare från framstående svenska forskningsmiljöer som engagerar sig i u-landsrelevant forskning, desto bättre och mer kvalificerad blir kunskaps- och rekryteringsbasen för det svenska internationella utvecklingssamarbetet, och desto bättre blir Sveriges konkurrenskraft både när det gäller att vinna internationellt utlysta forskningsanslag och befattningar i internationella biståndsorganisationer.

Eftersom vi anser att SAREC:s nuvarande stöd av svensk u-landsforskning är rimligt menar vi att en ökning av stödet i första hand bör finansieras av eller i samverkan med övriga forskningsråd. För att detta ska kunna ske krävs en ökad dialog mellan SAREC och övriga forskningsråd. Vår minienkät visar att det finns ett intresse för detta – fyra av fem ledande företrädare för övriga forskningsråd uttrycker intresse för ökad samverkan med SAREC. En intensifierad dialog kan åstadkommas på olika sätt alltifrån enskilda samtal kollegor emellan till en större konferens där inriktning, omfattning och finansiering av den framtida svenska u-landsforskningen diskuteras mellan företrädare för forskningsråden, forskningssamhället och biståndsmyndigheten. Vi föreslår att SAREC tar fram en plan som visar både vilka nya samverkansformer som eftersträvas inom ramen för svensk u-landsforskning och hur man stegvis tänker sig att gå till väga för att uppnå detta. Ett centralt mål för planen bör vara ett ökat engagemang och ökade finansieringsåtaganden från ett antal av de övriga forskningsråden.

Hantering

Vi finner de utlysnings- och bedömningsförfaranden som tillämpas för u-forskanslagen, anslagen för forskning kring hiv/aids och Swedish Research Links vara relevanta och i linje med den praxis som tillämpas inom det svenska forskningssamhället. Beträffande uppföljningen av u-forskanslagen framstår den administrativa/ekonomiska uppföljningen som avsevärt mer omfattande och systematisk än den kvalitativa uppföljningen av projektens vetenskapliga resultat och utvecklingsrelevans. Den bristfälliga kvalitativa uppföljningen kan kopplas till den tidigare omnämnda avsaknaden av mätbara resultatmål för de olika program som stöder svensk u-landsforskning.

Vi har utvidgat diskussionen kring utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser till att även omfatta det bilaterala forskningssamarbetet mot bakgrund av dess stora indirekta betydelse för svensk u-landsforskning. Vårt intryck är att beslutsprocessen i samband med valet av svenska samarbetsuniversitet att ingå i det bilaterala forskningssamarbetet inte kännetecknas av samma transparens som beslutsprocessen för u-forskanslagen, hiv/aids forskningen och Swedish Research Links. Det bilaterala forskningssamarbetet är koncentrerat till ett mindre antal ”gamla” universitet. Under perioden 1998–2005 gick närmare 90 procent av utbetalningarna för den svenska delen av det bilaterala forskningssamarbetet till åtta universitet. Tolv av landets totalt 39 universitet och högskolor har någon gång deltagit i det bilaterala forskningssamarbetet, därav två av landets 15 högskolor. Vi anser att svensk u-landsforskning har mycket att vinna på att fler universitet och högskolor ges möjlighet att delta i det bilaterala forskningssamarbetet och menar att olika åtgärder bör vidtas för att åstadkomma en ökad spridning.

Möjligheterna att genomföra en systematisk uppföljning av forskningsprojekts vetenskapliga kvalitet och utvecklingsrelevans påverkas i hög grad av vilka mål som finns formulerade såväl på en övergripande nivå som på projektnivå. Vi rekommenderar därför SAREC att inom ramen för den föreslagna översynen och revideringen av nuvarande mål tydliggöra sambandet mellan målformulerings- och uppföljningsprocessen. Mål, även om de är mätbara, blir meningslösa om de inte utnyttjas aktivt i verksamheten och inte kontinuerligt följs upp, värderas och revideras. Den översyn och revidering av målen som görs bör således även resultera i ett nytt system för uppföljning som innebär att resultaten av stödet till svensk u-landsforskning i framtiden följs upp på ett systematiskt sätt både administrativt/ekonomiskt och kvalitativt vad avser vetenskapliga resultat och utvecklingsrelevans.

Beträffande svenska universitets och forskningsinstitutioners medverkan i det bilaterala forskningssamarbetet föreslår vi ett mer öppet och transparent urvalsförfarande som ökar möjligheterna för nya universitet och högskolor att medverka i programmet. En enkel åtgärd i sammanhanget vore att gå ut med öppen annonsering på SAREC:s hemsida varje gång ett nytt samarbete ska inledas eller omförhandlas. Vi föreslår även att SAREC inbjuder samtliga universitet och högskolor att anmäla sitt intresse och informera om sina profilområden och spetskompetenser. Detta ökar möjligheterna för SAREC att nästa gång ett universitet i ett samarbetsland ska välja svensk samarbetspartner, kunna lämna bred information om möjliga intressanta och intresserade svenska forskningsmiljöer. Vi menar att, rätt genomfört, det är möjligt att åstadkomma ett ökat deltagande bland svenska universitet och högskolor i det bilaterala samarbetsprogrammet utan att i nämnvärd grad minska universitetens i samarbetsländerna valfrihet.

1. Inledning

I detta inledande kapitel presenteras rapportens bakgrund och syfte, definitioner av viktiga begrepp, den metodmässiga uppläggningsen av studien samt rapportens disposition.

1.1 Bakgrund och syfte

Denna rapport redovisar resultaten av en översyn av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning som gjorts vid SISTER (Swedish Institute for Studies in Education and Research) under perioden april–augusti 2006 på uppdrag av Sidas Sekretariat för utvärdering och intern revision. Rapporten har författats av Enrico Deiaco tillsammans med Andreas Högborg och Börje Svensson. Översynen har genomförts i nära samarbete med den samtidigt pågående utvärderingen av Sidas u-landsforskningsråd som genomförts vid SISTER av Olle Edqvist på uppdrag av SAREC. Detta har bland annat inneburit tillgång till intervju- och enkätmaterial från utvärderingen samt värdefullt utbyte av synpunkter på för översynen och utvärderingen gemensamma frågeställningar.

Översynen av svensk u-landsforskning ingår som en av fem delstudier i den översyn av verksamhetsgrenen forskning som Sida ska redovisa till regeringen senast den 31 december 2006. Verksamhetsgrenen forskning drivs inom Sida vid avdelningen för forskningssamarbete, SAREC. Övriga fyra delstudier som ingår i den nämnda översynen avser SAREC:s organisation, det bilaterala universitetssamarbetet, stödet till IT-verksamheten vid universitet i utvecklingsländer, samt stödet till regional och internationell forskning.

Enligt uppdragsbeskrivningen ska översynen av svensk u-landsforskning göras med utgångspunkt i Sveriges politik för global utveckling (PGU) och belysa SAREC:s stöd till svensk utvecklingsrelevant forskning ur ett brett perspektiv vad gäller dess mål, omfattning och hantering. Översynen ska besvara följande huvudfrågor:

- Är målen för SAREC:s stöd till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige ändamålsenliga?
- Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?
- Är SAREC:s utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans adekvata?

För varje huvudfråga presenteras ett antal granskningsfrågor. Uppdragsbeskrivningen anger även vilka metoder som förväntas tillämpas vid studiens genomförande. För en fullständig presentation av uppdragsbeskrivningen hänvisas till bilaga 1.

1.2 Definition av två centrala begrepp

I detta avsnitt diskuteras och preciseras två för översynen centrala begrepp, nämligen utvecklingsrelevans och svensk u-landsforskning.

1.2.1 Begreppet utvecklingsrelevans

En närmare definition av begreppet utvecklingsrelevans är motiverad bland annat mot bakgrund att översynen ska ge svar på frågan om målen för SAREC:s stöd för att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige är ändamålsenliga. Vidare ska översynen besvara frågan om SAREC:s utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans är adekvata.

I Sidas dokument "Information till sökande" (mars 2006) avseende ansökningar till Sidas u-landsforskningsråd för 2007, anges att: "*Sidas u-landsforskningsråd stöder forskning av relevans för Sveriges utvecklingssamarbete*". Vidare framgår att: "*Anslaget gäller forskning av relevans för huvuddragen i den Globala utvecklingspolitiken*".

Under rubriken ”Kriterier vid bedömning” framgår att bland kriterier som särskilt granskas vid bedömning av projekt- och postdoktorstöd ingår:

- *inomvetenskaplig kvalitet utifrån de krav som kan ställas på forskning inom området, samt*
- *relevans beträffande problemens betydelse för utvecklingsländer och möjligheten att öka kunskapen om utvecklingsprocesser*

Samtliga så kallade huvuddrag i den Globala utvecklingspolitiken framstår som viktiga liksom kraven på vetenskaplig relevans och samhällsrelevans. Ett problem i sammanhanget är dock att samtliga, eller åtminstone de flesta, huvuddrag torde vara viktiga att beakta i all typ av globalt inriktad forskning. SAREC diskuterar själva gränsdragningsproblematiken mellan lokal och global forskning bland annat i sin årsrapport från 2002 ”Tools for Sustainability”. Under rubriken ”Thematic Research” skriver man: *”In an increasingly globalised world it is often not possible to separate local from global problems. All result from a complex system of causes and all need to be looked upon with respect to a global dimension. Climate change-induced environmental changes are an example of such global problems. Trade patterns, armed conflicts and social upheavals are other examples. Since the problems are not constrained by national borders, regional cooperation is often crucial for solving them”.*

Att många, kanske de flesta, av forskningens problem och frågeställningar har en global dimension är dock inte liktydigt med att de är utvecklingsrelevanta. Detta belyses bland annat av Jeffrey D. Sachs i boken ”The End of Poverty” (2005). Ett av huvudskälen till varför fattiga länder inte lyckas få till stånd tillräcklig ekonomisk tillväxt är, enligt Sachs, ”the lack of innovation”. Det handlar såväl om otillräckliga förutsättningar i de fattiga länderna att bedriva innovativ verksamhet, som ointresse i rikare länder för fattiga länders problem: *”Many of the key breakthroughs in technology developed in the rich countries are relevant for the particular ecological conditions of the rich countries, and are not especially useful in the tropical, or arid, or mountain environments where so many of the extreme poor live today. The massive investments in biomedical research in the rich countries, more than \$70 billion, largely overlook the challenges of tropical diseases such as malaria. Rich-country funding is, not surprisingly, aimed at rich-country diseases”.*

Vi har för denna studie valt en i vårt tycke konkret och användbar definition av begreppet utvecklingsrelevant forskning eller u-landsrelaterad forskning, som presenteras i Sida-rapporten ”U-landsrelaterad forskning. Det externa stödet vid svenska universitet och högskolor” (1999), som vi återkommer till senare i denna rapport. Definitionen lyder: *”Forskning som sker i samarbete med u-länder eller handlar om u-länder eller utvecklingsproblem”.* Avgränsningen mot global forskning i allmänhet förtydligas med tillägget: *”Forskning som mera allmänt gäller globala problem eller andra frågor som kan vara relevanta för u-länder har alltså inte tagits med ... om den inte sker i samarbete med u-länder, direkt rör situationen i något u-land eller på annat sätt tar hänsyn till ett u-landsperspektiv”.*

1.2.2 Svensk u-landsforskning

Bland granskningsfrågorna i uppdragsbeskrivningen för denna översyn ingår bland annat, beträffande ”mål”, frågan om vilka svenska forskningsorgan som har som mål att finansiera svensk u-landsforskning i enlighet med politiken för global utveckling, samt, beträffande ”omfattning”, hur SAREC:s direkta och indirekta stöd påverkat andra forskningsråds finansiering av svensk u-landsforskning. Vi kommer mot bakgrund av detta att försöka bilda oss en uppfattning om de uppfattningar och ambitioner beträffande u-landsforskning som finns vid andra forskningsråd. Vi försöker även mäta omfattningen av det stöd till svensk u-landsforskning som eventuellt ges av andra forskningsråd än Sidas u-landsforskningsråd. Vi kommer i detta arbete att stöta på gränsdragningsproblem som hänger samman med de svårigheter som finns att ge en entydig definition av begreppet u-landsforskning eller u-landsrelaterad forskning och som berördes i föregående stycke. Ett exempel är hiv/aids, som ju är ett globalt problem, men samtidigt, och i ännu högre utsträckning, ett u-landsrelaterat problem.

Vi utgår från den definition av begreppet utvecklingsrelevant forskning som presenterats ovan och kommer, när gränsdragningsproblem uppstår, att kommentera dessa. Genom att utgå från den defini-

tion som användes i Sida-rapporten U-landsrelaterad forskning får vi även möjlighet att göra jämförelser med de uppskattningar som där redovisades av såväl Sida/SAREC:s som övriga forskningsfinansiärers stöd till svensk u-landsforskning 1998.

1.3 Metod

De resultat, slutsatser och rekommendationer som presenteras i denna rapport bygger på ett omfattande informationsunderlag som samlats in genom genomgång av relevant litteratur och dokumentation, genom intervjuer och samtal samt genom insamling och bearbetning av olika statistikunderlag. När det gäller skriftlig dokumentation har vi bland annat tagit del av olika policy- och beslutsdokument som direkt eller indirekt påverkar svensk u-landsforskning samt tidigare genomförda utvärderingar av hela eller delar av Sidas och SAREC:s verksamhet. Vi har även ingående studerat SAREC:s årsrapporter för perioden 2001–04. Intervjuer och samtal har genomförts med forskare och beslutsfattare vid svenska universitet och högskolor, med handläggare och beslutsfattare vid Sida och SAREC, med representanter för UD och utbildnings- och kulturdepartementet samt med ledande företrädare för andra svenska forskningsfinansiärer. För att belysa hur bilateralt forskningssamarbete kan initieras och organiseras har fallstudier gjorts av det bilaterala forskningssamarbetet med Bolivia samt det bilaterala samarbetet med Rwanda inom lärarutbildning. Fallstudierna presenteras i bilaga 2.

Intervjuer och samtal ger värdefull information om människors uppfattningar och attityder till olika företeelser. Ett viktigt komplement till denna information, bland annat för att kunna sätta in enskilda personers upplevelser och minnesbilder i ett större sammanhang och bedöma korrektheten i deras utsagor, är tillgång till tillförlitliga statistiska data. Statistik som på olika sätt redovisar omfattningen och inriktningen av i första hand SAREC:s verksamhet bildar därför en viktig grund för denna översyn. Vi har under arbetet med att samla in statistikunderlag stött på svårigheter som till viss del berott på att översynen delvis genomförts under semestertid, men som även berott på oklarheter och brist på enhetlighet i det statistikmaterial som levererats av Sida/SAREC och andra institutioner. Detta har gjort att arbetet med att samla in, bearbeta och analysera statistiska data blivit mycket tidsödande. För att i framtiden säkerställa nödvändig transparens och tydlighet när det gäller svensk u-landsforskning och forskningssamarbetet i stort bör en översyn av nuvarande dokumentations- och rapporteringssystem genomföras.

Den tidsperiod som översynen i första hand omfattar är åren 2001–2006. Vi gör i vissa sammanhang återblickar som sträcker sig utanför denna tidsram. Källförteckning återfinns i bilaga 6.

1.4 Rapportens disposition

Rapportens fortsatta disposition bygger på en logik som handlar om att innan man kan börja resonera om ett undersökningsobjekt ur olika synvinklar måste objektets utseende och storlek i olika dimensioner bestämmas. I kapitel 2 ges en övergripande bild av SAREC:s verksamhet samt redovisas det totala stöd som ges till svensk u-landsforskning av SAREC och andra forskningsfinansiärer. Kapitel 3 redovisar de olika policies och mål som påverkar och styr SAREC:s verksamhet och av kapitel 4 framgår hur stödet till u-landsforskning hanteras och administreras ur olika aspekter.

I kapitel 5, avslutningsvis, redovisas de slutsatser och rekommendationer översynen resulterat i.

2. SAREC:s verksamhet i ett övergripande perspektiv samt omfattningen av stödet till u-landsforskning

I detta kapitel ges inledningsvis en övergripande beskrivning av SAREC:s verksamhet uppdelat på olika programformer. Därefter ges en sammanfattande bild av SAREC:s samarbete med svenska universitet och forskningsinstitutioner. Vi presenterar även en beräkning av omfattningen av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning samt hur stor del av det totala stödet till svensk u-landsforskning som SAREC svarar för. Avslutningsvis diskuteras omfattningen av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning med utgångspunkt i den huvudfråga och de granskningsfrågor angående stödets omfattning som ställs i uppdragsbeskrivningen.

2.1 SAREC:s verksamhet uppdelad på olika program

SAREC:s verksamhetsomslutning under 2005 uppgick till 847 MSEK, vilket innebar en ökning med cirka 10 procent jämfört med 2004. SAREC:s budget för 2006 är 975 MSEK, vilket innebär en ytterligare ökning av verksamheten med 15 procent.

I Sidas årsredovisning för 2005 görs en uppdelning av SAREC:s verksamhet mot bakgrund av det krav på återrapportering som ställs i Sidas regleringsbrev. Där anges: *”Sida skall ange fördelningen mellan stöd till stärkande av forskningskapacitet respektive stöd till utvecklingsrelevant forskning.”* I årsredovisningen konstateras att de olika typerna av insatser inte strikt kan särskiljas. Stöd till internationell kunskapsutveckling anges vara cirka 30 procent av det totala anslaget. Stöd till regionalt forskningssamarbete, som är både kunskaps- och kapacitetsinriktat, uppskattas till 30 procent och det direkta stödet till forskning i samarbetsländer till 30 procent.

I regleringsbrevet anges även att: *”Sida skall ange vilka metoder som använts för att uppnå målet att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige, samt vilka indikatorer som lämpar sig för att bedöma måluppfyllelse i detta avseende. Sida skall ange vilka ämnesområden som prioriterats samt erhållit stöd i Sverige”.* Vi återkommer senare i denna rapport till indikatorer och prioriteringar och inriktar oss här åt de metoder som används för att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige. SAREC anger fyra metoder, eller verksamheter, genom vilka man stödjer svensk u-landsforskning. Dessa verksamheter är:

- Sidas u-landsforskningsråd, som utlyser dels öppna anslag, dels anslag inom särskilda invitationsområden
- Swedish Research Links, ett program för forskningssamarbete med Sydafrika, Asien, Mellanöstern och Nordafrika
- Det bilaterala forskningssamarbetet, där svenska forskare deltar dels som handledare av utländska doktorander, dels som partners i institutionell utveckling
- SAREC:s stöd till internationella forskningsnätverk och särskilda satsningar inom till exempel hiv/aids, som ger möjlighet för svenskt deltagande inom områden där svensk forskning är särskilt framstående

I Sidas årsredovisning för 2005 framhålls den särskilda satsning som gjorts i samarbete med FORMAS för att stimulera till ökade kontakter med internationell jordbruksforskning.

I Tabell 1 redovisas omfattningen av de fyra nämnda huvudverksamheterna under tidsperioden 2001–2005. Stödet till internationell forskning är uppdelat mellan stöd till regionalt inriktade forskningsprogram och internationella program.

Tabell 1: SAREC:s utbetalningar 2001–2005, fördelade på typ av program (miljoner SEK)

	2001	2002	2003	2004	2005
U-forsk	76,1	83,6	88,0	94,2	98,9
Sw. Res. Links, SRL	8	8	9,2	17,5	29,1
Bilaterala program	216,4	224,2	183,1	217,7	249,1
Afrika	140,3	153,0	113,8	111,8	155,3
Latinamerika	38,3	37,2	47,4	47,9	44,7
Asien	37,8	34,0	21,9	57,9	49,1
Regionala program	190,6	207,1	207,5	186,9	184,0
Afrika	116,1	141,2	138,2	129,3	123,0
Latinamerika	29,6	28,1	26,2	28,4	30,2
Asien	44,9	37,8	43,2	29,2	30,8
Internat. program	258,3	249,8	239,1	251,1	273,3
Totalt	749,4	772,7	726,9	767,4	834,4
Enl årsredovisning	750,0	781,4	743,0	774,0	847,0
Restpost	0,6	4,7	16,1	6,6	12,6

Källor: SAREC:s årsredovisningar 2001–04, Sidas årsredovisning 2005, statistikunderlag från SAREC och Vetenskapsrådet. SRL 2001 och 2002 är uppskattade värden.

U-forskanslagen har, som framgår av tabellen, svarat för drygt 10 procent av SAREC:s budget under perioden 2001–05. För de bilaterala och regionala programmen görs en uppdelning även på geografiskt område. Afrika är mottagare av cirka två tredjedelar av anslagen inom dessa program medan Latinamerika och Asien delar relativt lika på den återstående tredjedelen.

I följande avsnitt ger vi en mer detaljerad bild av var och en av de fyra huvudverksamheterna med avseende på deras omfattning och inriktning.

2.1.1 U-forskanslag

Svensk u-landsforskning stöds i första hand genom de olika typer av stöd, bland annat projektstöd, doktorandstöd och post-doktorstöd, som förmedlas genom Sidas u-landsforskningsråd efter beslut i Sidas forskningsnämnd. Vi använder fortsättningsvis begreppet u-forskanslag som sammanfattande benämning för dessa olika typer av stöd. Den enhet på SAREC som ansvarar för Sidas u-landsforskningsråd ansvarar även formellt för Swedish Research Links. Programmet administreras dock av Vetenskapsrådet och presenteras här under egen rubrik. I Tabell 2 redovisas beviljade anslag under perioden 2001–2005 fördelade på olika ämnesområden.

Tabell 2: Beviljade anslag 2001–2005 fördelade på olika ämnesområden

År	S		HUK		HF		NM		NT		Total
	MSEK	Andel	MSEK	Andel	MSEK	Andel	MSEK	Andel	MSEK	Andel	MSEK
2001	24	25%	16	16%	17	17%	23	24%	18	18%	98
2002	24	23%	17	16%	19	18%	23	22%	22	21%	105
2003	20	23%	11	13%	16	18%	19	22%	21	24%	87
2004	27	27%	10	11%	17	18%	21	22%	21	22%	96
2005	45	31%	18	13%	25	18%	24	17%	30	21%	142
Totalt	140		72		94		110		112		528

US = Utvecklingsfrågor och samhällsvetenskap, HUK = Humaniora, utbildning och kultur, HF = Hälsoforskning, NM = Naturresurser och miljö, NT = Naturvetenskap och teknik.

Källor: SAREC:s årsrapporter 2001–2004 samt statistikunderlag från SAREC

Av beviljade anslag inom ämnesområdet HF går enligt SAREC cirka två tredjedelar till naturvetenskap och resterande tredjedel till samhällsvetenskap. Även inom ämnesområdena NM och NT förekommer i begränsad omfattning projekt med samhällsvetenskaplig inriktning. Detta innebär att naturvetenskap och samhällsvetenskap delar på knappt 90 procent av anslagen och att resterande dryga 10 procent går till humaniora, utbildning och kultur. De största förändringarna under de senaste åren är en relativt stor ökning för ämnesområdet US från 2003 till 2005 medan ämnesområdet NM minskat med fem procentandelar mellan 2004 och 2005.

Tabell 3 (se bilaga 6) redovisar ansökta och beviljade u-forskanslag 2005 fördelade på ämnesområden och lärosäten. Den genomsnittliga "hit raten", det vill säga, andelen beviljade ansökningar, ligger på 31 procent, och varierar när det gäller ämnesområdena mellan 30 procent för Naturvetenskap och teknik (NT) och 35 procent för Hälsoforskning (HF). Det ämnesområde som samlat flest ansökningar är Utvecklingsfrågor och samhällsvetenskap (US), 156 ansökningar, medan antalet ansökningar till området Humaniora, utbildning och kultur (HUK) uppgår till 55. SAREC framhåller att en inte obetydlig del av ansökningarna avser förlängningar av redan tidigare beviljade anslag. Framgångsprocenten för helt nya ansökningar anges ligga runt 20 procent eller strax under.

Intresset att söka U-forskanslag varierar mellan lärosätena. En tätkvartett bestående av "klassikerna" Lunds universitet, Uppsala universitet, Stockholms universitet och Göteborgs universitet svarar för 57 procent av alla ansökningar. Graden av framgång varierar kraftigt mellan dessa fyra lärosäten, med Stockholms universitet som klart framgångsrikast med en "hit rate" på 46 procent (att jämföra med ett genomsnitt på 31 procent) och Göteborgs universitet som minst framgångsrikt, med en "hit rate" på 14 procent. Enligt SAREC är en trolig förklaring till detta att Stockholms universitet just 2005 haft en betydligt större andel förlängningsansökningar än Göteborgs universitet.

Bland universitet som visar lågt intresse för U-forsk, och som haft relativt låg utdelning på sina ansökningar kan nämnas Linköpings universitet, Chalmers och Umeå universitet. Dessa tre universitet har tillsammans presterat totalt 40 ansökningar, varav 11 beviljats anslag på sammanlagt 5,3 MSEK.

Den höga framgångsgraden för Stockholms universitet gör lärosätet till största mottagare av nya u-forskanslag 2005. Man erhåller 19 procent av totalt beviljade anslag följt av Uppsala universitet med 16 procent och Lunds universitet med 14 procent. Tre lärosäten tilldelades med andra ord hem hälften av de 90 "nya" miljoner som Sidas forskningsnämnd beviljade 2005. Som jämförelse kan nämnas att dessa tre lärosätens andel av de totala externa bidragen till forskning och forskarutbildning vid svenska universitet och högskolor 2005 var 32 procent (källa: NU-databasen). Omvänt förhållande gäller för Linköpings universitet, Chalmers och Umeå universitet, vars andel av de totala bidragen till forskning och forskarutbildning 2005 uppgår till 18 procent, medan deras andel av nya u-forskanslag är knappt 6 procent.

2.1.2 Swedish Research Links

Swedish Research Links har som övergripande syfte att främja forskningssamarbete mellan svenska forskare och forskare i mer resursstarka utvecklingsländer. Ett annat syfte är att internationaliseringen av svensk forskning även ska omfatta utvecklingsländer. Programmet startades år 2000 inom ramen för Sveriges forskningssamarbete med Sydafrika och utökades två år senare till att även omfatta Asien och MENA-regionen (Mellanöstern och Nordafrika). Programmet finansieras av SAREC och administreras av Vetenskapsrådet. I ansökningsprocessen deltar även Formas, FAS, National Research Foundation i Sydafrika samt Svenska Institutet i Alexandria. Anslag från Swedish Research Links är avsedda att finansiera de merkostnader som ett forskningssamarbete medför och täcker inte lönekostnader eller annan grundfinansiering.

Under 2005 lämnades 176 ansökningar in till Swedish Research Links, varav 103, det vill säga, närmare 60 procent, beviljades anslag. Huvuddelen av anslagen gick till projekt inom naturvetenskaplig

forskning (56 procent), en knapp tredjedel till projekt inom hälsoforskning, medan projekt inom humaniora, samhällsvetenskap och utbildning fick dela på cirka 15 procent av beviljade anslag. Tabell 4 visar fördelningen av ansökningar och anslag 2005 på lärosäten. Som framgår av tabellen går huvuddelen av anslagen från Swedish Research Links, cirka 60 procent, till en kvartett lärosäten bestående av Karolinska institutet, Lunds universitet, Uppsala universitet och KTH.

Tabell 4: Ansökningar och beviljade anslag inom Swedish Research Links 2005 fördelade på lärosäten

Lärosäte	Antal ansökningar	Beviljade	Lärosäte	Antal ansökningar	Beviljade
Karolinska institutet	32	16	Stockholms universitet	6	5
Lunds universitet	29	18	Umeå universitet	6	4
Uppsala universitet	26	14	Linköpings universitet	5	4
Kungliga tekniska högskolan	23	14	Smittskyddsinstitutet	4	3
Chalmers	8	6	Övriga	22	10
Göteborgs universitet	8	5	Totalt	176	103
SLU	6	4			

Källa: Vetenskapsrådet

De sammanlagda utbetalningarna från Swedish Research Links under 2005 uppgick till drygt 29 MSEK enligt redovisad statistik från Vetenskapsrådet. Utbetalningarna under 2006 uppgår till knappt 32 MSEK. Från SAREC:s och Vetenskapsrådets sida har olika insatser gjorts för att stimulera till ökat intresse för forskningssamarbete inom samhällsvetenskap och humaniora bland annat i form av seminarier i MENA-regionen. Resultaten från en pågående utvärdering av Swedish Research Links kommer att presenteras av Vetenskapsrådet under hösten 2006.

2.1.3 Bilateralt forskningssamarbete

Det bilaterala programmet, som för närvarande omfattar 12 länder, är SAREC:s högst prioriterade verksamhetsgren. Programmet är inriktat på kapacitetsutveckling av universitet och forskningsinstitutioner i samarbetsländerna. Officiellt kan ett samarbetsland välja samarbetsuniversitet var som helst i världen, men oftast väljer man ett svenskt. Av 73 samarbetspartners som deltog i det bilaterala samarbetsprogrammet under 2004 var endast 7 icke-svenska. Samarbetsparternas roll är att vara rådgivare i design av forskningsprojekt och forskningsmiljöer samt att handleda doktorander inom programmet. Framförallt i den sistnämnda rollen förväntas programmet att såväl dra nytta av som att bidra till den forskning som bedrivs vid handledarens institution.

Tabell 5 (bilaga 7) visar omfattning och inriktning av det bilaterala programmet under tidsperioden 1998–2005 uppdelat på samarbetsländer och medverkande svenska universitet och forskningsinstitut. Den totala omfattningen av det bilaterala forskningssamarbetet under åttaårsperioden uppgår till drygt 1,6 miljarder SEK varav drygt 500 MSEK har utbetalats till svenska samarbetspartners. Fem lärosäten, av Sveriges totalt 39 universitet och högskolor, är mottagare av 72 procent av dessa utbetalningar. Dessa lärosäten är Uppsala universitet, KTH, Stockholms universitet, SLU och Lunds universitet. Som jämförelse kan nämnas att dessa fem universitets andel av de totala bidragen till forskning och forskarutbildning vid svenska universitet 2005 var 46 procent. Läger vi till Umeå universitet, Karolinska institutet och Göteborgs universitet kan vi konstatera att åtta lärosäten svarar för 89 procent av SAREC:s utbetalningar till svenska samarbetspartners inom ramen för det bilaterala forskningssamarbetet under perioden 1998–2005. Dessa åtta universitets andel av de totala anslagen till forskning och forskarutbildning 2005 var 75 procent. Totalt har tolv av landets universitet och högskolor medverkat i det bilaterala forskningssamarbetet, däribland två av landets 15 regionala högskolor, nämligen Högskolan i Kalmar och Blekinge Tekniska Högskola. I bilaga 2 presenteras två fallbeskrivningar – Det bilaterala forsknings-samarbetet med Bolivia samt Det bilaterala samarbetet med Rwanda inom lärarutbildning – som ger en bild av tillkomst och genomförande av bilateralt forskningssamarbete i praktiken.

2.1.4 Regionala och internationella program

SAREC stödjer kunskapsutveckling om u-landsförhållanden genom att ge ekonomiska bidrag till ett stort antal forskningsorganisationer verksamma på global eller regional nivå. Exempel på internationella och regionala forskningsorganisationer som SAREC stödjer är CGIAR – Consultative Group for International Agricultural Research, WIOMSA – Western Indian Ocean Marine Science Association, RETS – Renewable Energy Technologies in Asia, AERC – African Economic Research Consortium, CODESRIA – Council for Development of Social Research in Africa, samt TDR – Tropical Disease Research Programme vid WHO.

Bland forskningsorganisationer med svensk bas som SAREC stödjer inom ramen för de regionala och internationella programmen finns ISP – International Science Program vid Uppsala universitet och IFS – International Foundation for Science i Stockholm. ISP erhåller 26 MSEK från SAREC under 2006 för att stödja utvecklingen vid universitet i u-länder inom ämnesområdena fysik, kemi och matematik. Motsvarande stöd till IFS, som stödjer kunskapsutveckling i u-länder om uthållig användning av vatten och biologiska resurser, är 21 MSEK. Medan ISP kan betraktas som en svensk institution, med internationellt inriktad verksamhet, är IFS mer att betrakta som en internationell organisation där huvudkontorets geografiska hemvist är av underordnad betydelse.

2.2 Sammanfattande bild av SAREC:s samarbete med svenska universitet och forskningsinstitutioner

För att ge en uppfattning av SAREC:s betydelse som samverkanspartner för svenska universitet redovisas och kommenteras i detta avsnitt dels statistik från Högskoleverkets NU-databas, dels aktuell statistik som visar transfereringar från SAREC till svenska universitet och forskningsinstitutioner 2005/06.

2.2.1 NU-databasen

I NU-databasen, som är Högskoleverkets databas för nationell uppföljning, presenteras bland annat de bidrag som de svenska lärosätena erhåller för forskning och forskarutbildning från olika statliga och privata forskningsfinansiärer. Bland dessa anslagsgivare ingår Sida/SAREC, som redovisas på gemensamt konto. I Tabell 6 redovisas de totala bidragen för forskning och forskarutbildning för ett urval svenska lärosäten år 2005, samt anslaget från Sida/SAREC och dess andel av de totala forskningsbidragen för respektive lärosäte.

Tabell 6: Totala bidrag till forskning och forskarutbildning vid ett urval svenska lärosäten 2005, samt Sida/SAREC:s andel av dessa

Lärosäte	Totala bidrag, forskning och forskarutbildning (MSEK)	Anslag från Sida/SAREC (MSEK)	Sida/SAREC:s andel av totalt anslag
LU	1 443	32	2,2%
SU	594	31	5,2%
UU	1 085	39	3,6%
GU	905	39	4,3%
KI	1 422	33	2,3%
SLU	539	49	9,1%
KTH	870	26	3,0%
UmU	497	10	2,0%
Chalmers	748	3	0,4%
LiU	480	15	3,1%
Övriga	1 268	53	4,2%
Totalt	9 851	285	2,9%

Källa: Högskoleverket, NU-databasen

NU-databasens användbarhet som statistikunderlag för att bedöma omfattningen och betydelsen av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning är något begränsad. Det beror dels på att anslag från SAREC och andra Sida-avdelningar inte särredovisas, dels på att lärosätena inte tillämpar enhetliga redovisningsprinciper. NU-databasen ger dock på en aggregerad nivå en relativt god bild av Sida/SAREC:s roll i det svenska forskningssystemet och organisationens relativa betydelse som finansiär av forskning och forskningsrelaterad verksamhet för olika lärosäten. Det lärosäte för vilket Sida/SAREC spelar störst roll enligt NU-databasen är SLU, där Sida/SAREC svarar för nästan en tiondel av redovisade externa bidrag till forskning och forskarutbildning. Därefter kommer Stockholm och Göteborgs universitet. Värt att notera, och att i annat sammanhang närmare analysera orsakerna till, är den stora skillnaden mellan KTH, där Sida/SAREC svarar för cirka 3 procent av de totala forskningsbidragen, och Chalmers, där Sida/SAREC:s andel av de totala forskningsbidragen ligger under en halv procent.

Att Sida/SAREC av några lärosäten betraktas som en viktig, och i vissa fall en allt viktigare, forskningsfinansiär bekräftas av följande utdrag från några aktuella årsberättelser och årsredovisningar.

- Årsberättelse för den Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet, 2005: *"De stora enskilda forskningsfinansiärerna av fakultetens forskning är Vetenskapsrådet, FAS, Sida och Riksbankens Jubileumsfond samt olika offentliga givare"*.
- SLUs årsredovisning, 2005: *"SLU:s största forskningsfinansiär är forskningsråden, främst FORMAS. ... De bidrags- och uppdragsgivare som ökat mest under treårsperioden är Naturvårdsverket och Sida"*.
- Uppsala universitets årsredovisning, 2005: *"De enskilda bidragsgivare som ökat sina bidrag mest är Sida och National Institute of Health (NIH)"*.
- KTH:s årsredovisning, 2005: *Sida har med sina drygt 41 Mkr i förskott och dessutom ökade intäkter blivit en av KTH:s större finansiärer. ... Bidragen från Sida har ökat med närmare 15 Mkr och uppgår totalt till 57 Mkr, varav en stor del avser transfereringar för studenter i grundutbildning"*.

Den sista meningen i citatet ovan bekräftar de nämnda svårigheterna att särskilja mellan forskningsbidrag och andra typer av bidrag som lärosätena erhåller från Sida/SAREC. För att ge en mer korrekt bild av den svenska universitetsforskningen borde såväl NU-databasen som universiteten och högskolorna i framtiden särredovisa anslagen från Sida och SAREC så att det tydligt framgår vad som är stöd till forskning och forskarutbildning respektive till grundutbildning och annan kunskapsutvecklande verksamhet.

2.2.2 SAREC:s utbetalningar till svenska forskningsinstitutioner 2005/06

Tabell 7 ger en sammanfattande bild av SAREC:s utbetalningar till svenska universitet och forskningsinstitutioner. Mot bakgrund av att det skett kraftiga höjningar av såväl u-forskanslagen som anslagen till hiv/aids-forskning under 2006, och för att ge en så aktuell bild som möjligt redovisar vi för vissa program de utbetalningar som gjorts eller kommer att göras under 2006 och för andra program de utbetalningar som gjordes 2005. De olika anslagen har fördelats på de åtta största anslagsmottagarna samt "övriga". Beträffande u-forskanslag redovisas beviljade anslag 2005 att utbetalas under 2006.

Anslagen från Swedish Research Links avser genomförda eller planerade utbetalningar under 2006 enligt underlag från Vetenskapsrådet. För hiv/aids redovisas de anslag som har eller kommer att utbetalas till svenska forskningsinstitutioner under 2006. För de bilaterala respektive de regionala och internationella programmen redovisas genomförda utbetalningar under 2005. Någon statistik för dessa program för 2006, uppdelad på olika anslagsmottagare, föreligger ännu inte.

När det gäller U-forsk kan beviljade anslag fullt ut betraktas som stöd till svensk u-landsforskning. Beträffande Swedish Research Links utgör knappt två tredjedelar (18,6 MSEK) av det totala anslaget för 2006 på 31,3 MSEK kostnadsersättningar till svenska forskare och en dryg tredjedel (12,8 MSEK) kostnadsersättningar till deras forskarkollegor i Asien och MENA-regionen. SAREC gör en kraftig

ökning av anslaget till hiv/aids-forskning under 2006 varav huvuddelen, 31,2 MSEK, utbetalas till svenska forskningsinstitutioner. I vissa fall utnyttjas en del av dessa anslag för att stödja forskningsverksamhet i utvecklingsländer.

När det gäller de bilaterala programmen utbetalades 111 MSEK av totalt 249 MSEK till svenska universitet under 2005. Av stödet till regionala och internationella program på totalt 457 MSEK kanaliserades 81 MSEK via svenska universitet.

Som framgår av Tabell 7 är de största mottagarna av SAREC-anslag 2005/06 Uppsala universitet, KI, Lunds universitet och Stockholms universitet. I Uppsala universitets fall har vi inkluderat anslaget till ISP, International Science Programme på 26 MSEK. Exkluderar vi detta anslag hamnar Uppsala universitet på tredje plats i tabellen. KI:s framskjutna position förklaras främst av institutionens dominerande ställning när det gäller anslagen för hiv/aids-forskning.

Tabell 7: SAREC:s utbetalningar till svenska forskningsinstitutioner 2005/06 fördelade efter programtyp

	U-forsk (06)		Bilaterala program (05)		Swedish Research Links (06)		Regionala & internationella program (05)		Hiv/Aids (06)		Totalt		
Lärosäte	MSEK	%	MSEK	%	MSEK	%	MSEK	%	MSEK	%	MSEK	%	Placering
LU	24,6	17	8,8	8	7,0	22	7,7	9	2,9	9	51	13	3
SU	29,1	20	7,2	6	2,1	7	2,3	3	–	–	41	10	4
UU	21,1	15	13,3	12	4,0	13	26,8	33	2,3	7	68	17	1
GU	12,7	9	6,8	6	1,6	5	5,6	7	3,7	12	30	7	7
KI	9,5	7	7,0	6	5,4	17	12,6	16	17,3	56	52	13	2
SLU	15,3	11	13,6	12	1,0	3	3,9	5	–	–	34	9	6
KTH	8,3	6	26,2	24	3,1	10	0	0	–	–	38	10	5
UmU	4,4	3	12,5	11	0,9	3	1,5	2	–	–	19	5	8
Övriga	17,7	12	15,6	14	6,3	20	20,5	25	5,1	16	65	16	–
Totalt	143	100	111	100	31,4	100	81	100	31,2	100	398	100	--

Källa: Bearbetat statistikunderlag från SAREC och Vetenskapsrådet

De fem största anslagsmottagarnas (UU+KI+LU+SU+KTH) andel av SAREC:s totala utbetalningar till svenska forskningsinstitutioner 2005/06 uppgår till 63 procent. Lägger vi till SLU, GU och UmU når vi upp till 84 procent. Dessa fem respektive åtta lärosätenas andel av de totala bidragen till forskning och forskarutbildning 2005 enligt NU-databasen (se tabell 6) var 55 respektive 74 procent. En annan intressant aspekt på hur SAREC:s utbetalningar fördelas får vi om vi räknar samman ”Uppsala–Stockholmsaxeln” (SU+KTH+KI+UU+SLU) andel av totalsumman, som uppgår till 59 procent. Dessa fem lärosätens totala andel av externa forskningsbidrag under år 2005 var enligt NU-databasen 46 procent. Redovisade värden visar på en stor dominans för de ”gamla” universiteten i SAREC:s olika program. Det gäller inte minst för de gamla universiteten i Stockholm–Uppsala regionen.

En fråga för framtida utredare eller för SAREC själva att fundera över är om detta förhållande är att betrakta som rimligt sett till de förutsättningar som gäller för SAREC:s verksamhet, eller om de nya universitetens och högskolornas ofta låga deltagande i SAREC:s olika program beror på bristande kunskap eller intresse från deras sida och/eller på att man från SAREC:s sida inte informerat om sin verksamhet i tillräcklig omfattning.

2.3 Stödet till svensk u-landsforskning från SAREC och andra forskningsfinansiärer

Tabell 7 ovan redovisar fördelningen av SAREC:s totala utbetalningar till svenska universitet och forskningsinstitutioner, vilket omfattar mer än enbart stödet till svensk u-landsforskning. Vi försöker därför i detta avsnitt att beräkna hur stor del av de resurser som SAREC överför till det svenska forskningssystemet som kan betraktas som stöd till svensk u-landsforskning. Vi redovisar även resultatet av en kartläggning som vi genomfört i syfte att få reda på omfattningen av övriga forskningsfinansiärers stöd till svensk u-landsforskning. Avslutningsvis görs en jämförelse mellan det beräknade totala stödet till svensk u-landsforskning 1998 och 2006.

2.3.1 Stödet till svensk u-landsforskning via bilateralt och internationellt forskningssamarbete

För att få en uppfattning om den betydelse medverkan i bilateralt och internationellt forskningssamarbete kan ha för svensk u-landsforskning i ekonomiska och andra termer har vi intervjuat forskare och handläggare som medverkat i det regionala forskningssamarbetet i bland annat Bolivia, Vietnam, Burkina Faso, Rwanda, Uganda och Sri Lanka. Vi har även intervjuat företrädare för ISP – International Science Programme – vid Uppsala universitet, som stödjer kapacitetsutveckling vid forsknings- och utbildningsinstitutioner i utvecklingsländer inom fysik, kemi och matematik.

En närmare presentation av forskningssamarbetet med Bolivia, speciellt samarbetet inom naturvetenskap, samt samarbetet inom lärarutbildning mellan National University of Rwanda och Institutionen för lärarutbildning vid Linköpings universitet ges i bilaga 2 i form av två fallbeskrivningar. För att ytterligare belysa de relativt skiftande uppfattningar vi mött om det bilaterala forskningssamarbetets betydelse för svensk u-landsforskning presenteras här några citat från andra samarbetsprogram:

- ”Att handleda doktorander inom samarbetsprogrammet ger mig goda möjligheter till forskning. Jag får kontakt med nya, spännande miljöer och ofta resulterar handledningen i gemensam publicering av artiklar.” (Handledare, SLU)
- ”Att handleda doktorander handlar mer om att ge än att få. Jag vill nog inte kalla det forskning, det handlar snarare om bistånd”. (Handledare, Göteborgs universitet)
- ”Prefekt Jan-Olof Gustavsson, som med flera ansvarar för projektets akademiska ledning, anser att engagemanget i Rwanda på sikt också bör ge fler forskarstuderande till högskolan, då det långsiktiga målet är samverkan inom forskning och forskarutbildning med stöd från Sida/SAREC”. (hämtat från BTH:s hemsida)
- ”Det numera avslutade SAREC-finansierade projektet i Pakistan är ett av de mest intressanta och, i alla avseenden, mest relevanta jag någonsin deltagit i. Samtidigt som vi på ett mycket konkret sätt bidragit till kunskaps- och institutionsutvecklingen där – projektet har bland annat resulterat i stora förändringar i synen på och tillhandahållandet av mödravård – har vi ökat vår egen kunskap. Projektet har bland annat resulterat i minst femton doktorsavhandlingar, varav två svenska. Trots projektets höga samhällsrelevans är jag tämligen säker på att inget annat forskningsråd hade finansierat det.” (Svensk genetikforskare.)
- ”De utländska doktoranderna är lika duktiga som de svenska. Enda skillnaden är möjligen att deras avhandlingar går mer på bredden än på djupet. Ett problem dock, som jag ser det, är att det är så svårt numera att få unga svenska forskare att intressera sig för u-ländernas problem. Dom föredrar helt enkelt, möjligen av karriär- och meriteringsskäl, att stanna hemma”. (Handledare, SLU)
- ”Man kunde önska att deltagande i de bilaterala programmen gav något slag förtur eller betraktades som en merit i ansökan om U-forskanslag, men referensgrupperna verkar inte ta någon hänsyn till det. Därigenom finns det risk för att det bilaterala samarbetet inte i förlängningen leder till någon forskning på den svenska sidan på grund av uteblivna forskningsanslag”. (Handläggare, SAREC)

Exemplen Bolivia och Rwanda tillsammans med citaten ovan visar att det direkta ekonomiska stöd till svensk u-landsforskning som skapas genom de bilaterala programmen är mycket begränsat. Med ekonomiskt stöd menar vi anslag som möjliggör för forskare att meritera sig, i första hand genom att skriva publiceringsbara artiklar. Vissa, men inte alla, forskare menar att handledningen av de utländska doktoranderna ger visst utrymme för detta. Vad de flesta däremot är ense om är den allmänna stimulans som samarbetsprogrammen har för svensk u-landsforskning i form av möten med nya kulturer och forskningsmiljöer, ökade möjligheter att väcka intresse för utvecklingsfrågor bland yngre forskare samt möjlighet att ställa nya och utmanande forskningsfrågor. Denna stimulans skulle bli ännu större, menar flera av de personer vi intervjuat, om man inom ramen för det bilaterala forskningssamarbetet även fick möjlighet att finansiera svenska doktorander.

Vi beräknar, mot bakgrund av vad som redovisats ovan och information från SAREC, att högst 5 procent av de delar av anslagen till bilaterala, regionala och internationella program som kanaliseras via svenska universitet och forskningsinstitutioner kan utnyttjas för forskningsmeriterande verksamhet inom svensk u-landsforskning. Detta motsvarar knappt 10 MSEK per år vilket är en mycket liten del av SAREC:s totala stöd till bilaterala, regionala och internationella program, som 2005 uppgick till drygt 700 MSEK (se Tabell 1). Som framgått kan dock programmens indirekta, stimulerande effekter på u-landsforskningen antas vara stora, men dessa effekter går inte, eller är åtminstone mycket svåra, att beräkna i ekonomiska termer.

2.3.2 Stöd till svensk u-landsforskning från andra forskningsfinansiärer

Följande forskningsråd och forskningsfinansiärer har tillfrågats om deras eventuella finansiering av svensk u-landsforskning:

- Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad, FORMAS
- Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, FAS
- VINNOVA
- Vetenskapsrådet, VR
- Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond
- Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, STINT
- Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, MISTRA
- Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, KK-stiftelsen
- Stiftelsen för strategisk forskning, SSF
- Vårdalstiftelsen

Av de nio forskningsråden är det endast två som uppger att man under de senaste åren gett finansiellt stöd till svensk u-landsforskning. Det ena av dessa är FORMAS som tillsammans med SAREC stödjer programmet "Svenskt forskarstöd för hållbar utveckling i fattiga länder". FORMAS och SAREC bidrar med 5 MSEK vardera och per år under 2005–2006. Det andra forskningsrådet är MISTRA, som 2005 beviljade IFS ett treårigt stöd på totalt 6 MSEK. IFS bör dock, som nämnts ovan, i första hand att betrakta som en internationell organisation och inte som en del av det svenska forskningssystemet. SAREC pekar i sammanhanget på den finansiering som skett av MIM (Multilateral Initiative on Malaria) under perioden 2003–06 tillsammans med SSF och VR. Det årliga stödet har uppgått till 3 MSEK varav SAREC svarat för hälften och övriga två forskningsråd en fjärdedel var. Samfinansieringen upphör i och med att sekretariatet för MIM under 2006 flyttar från Sverige till Tanzania. MIM är, på samma sätt som IFS, i första hand att betrakta som en internationell organisation och bör därför inte ingå under rubriken svensk u-landsforskning.

Övriga forskningsråd menar att man driver sina verksamheter inom ramen för mål och strategier som inte omfattar stöd till u-landsforskning. STINT som var en av de större bidragsgivarna till svensk u-landsforskning vid sidan av Sida/SAREC 1998, menar att man inte längre har ”biståndstänkande”. Man stödjer spetsforskning i ett globalt perspektiv, vilket naturligtvis inte utesluter forskning som skulle kunna vara till nytta för u-länder. Liknande resonemang förs av Riksbankens Jubileumsfond, SSF och VR. Riksbankens Jubileumsfond meddelar att man stödjer enskilda forskare och inte program, vilket i enstaka fall kan innebära att man stödjer u-landsrelevant forskning utan att det är ett syfte i sig. SSF meddelar att man stödjer till exempel malariaforskning, men utan att anlägga ett u-landsperspektiv. VR ger stöd till forskning av betydelse för bland annat utvecklingsländerna framför allt inom hälsoområdet, men klassificerar inte detta som stöd till svensk u-landsforskning utan som stöd till kvalificerad grundforskning.

Intrycket att övriga forskningsråd överlåter finansieringen av u-landsforskning till SAREC bekräftas av en företrädare för en institution för vilken SAREC är en viktig finansiär. Forskaren deltar i bedömningen av ansökningar inom sitt ämnesområde vid ett av de andra forskningsråden och hans erfarenhet är att så gott som alla ansökningar med u-landsinriktning avslås med den outtalade motiveringen att ”detta får SAREC ta hand om”. Forskarens egen institution fick vid den senaste ansökningsomgången avslag på fem ansökningar av fem till ett annat forskningsråd, medan fyra av fem beviljades av Sidas forskningsnämnd.

Sammantaget indikerar vår rundfrågning bland övriga forskningsråd att deras direkta stöd till svensk u-landsforskning inte överstiger 10 MSEK per år. Detta utesluter inte att övriga forskningsråd kan fungera som kompletterande eller alternativa finansiärer till SAREC, men då krävs att ett projekt, förutom att vara utvecklingsrelevant, även uppfyller andra relevanskriterier. Av den vid SISTER nyligen genomförda utvärderingen av Sidas u-landsforskningsråd framgår att forskare som fått projektanslag från SAREC i många fall även fått anslag från andra forskningsråd eller finansierande organ (svenska och utländska). Av den respondentgrupp som analyserats (”anslagsmottagare som inte enbart haft doktorandanslag eller planeringsanslag”) har bland annat 25 procent fått anslag även från Vetenskapsrådet och 17 procent från EU.

2.3.3 Stödet till svensk u-landsforskning 1998 och 2006

Sida presenterade i januari 1999 rapporten ”U-landsrelaterad forskning: Det externa stödet vid svenska universitet och högskolor”. Rapporten ingick i Högskoleverkets utredning ”Utbildning och forskning för strategisk internationalisering” som publicerades i maj 1998. Rapporten är intressant i flera avseende för denna översyn. Man gjorde bland annat en kartläggning av omfattningen av stödet till u-landsforskning från andra finansiärer än Sida, och fann att det uppgick till drygt 43 MSEK, vilket var knappt 25 procent av det totala stödet, som uppgick till drygt 176 MSEK. Sida svarade för resterande dryga 75 procent, varav Sidas u-landsforskningsråd 38 procent, SAREC:s bilaterala och ämnesinriktade program 25 procent och Övriga Sida 12 procent. Det bilaterala programmet uppgick 1998 till 165 MSEK att jämföra med cirka 275 MSEK 2006. De s.k. ämnesinriktade insatserna 1998, vilka motsvaras av de regionala och internationella programmen 2006, uppgick till knappt 300 MSEK att jämföra med cirka 475 MSEK. De bilaterala och ämnesinriktade programmen beräknades 1998 sammantagna innebära ett stöd för svensk u-landsforskning på knappt 45 MSEK. I rapporten presenteras ingen närmare information om hur denna beräkning gjorts. I tabell 8 görs ett försök att jämföra det beräknade totala stödet till svensk u-landsforskning 1998 med det budgeterade eller, i vissa fall, faktiska stödet för 2006. Två poster i tabellen för 2006 som inte existerade 1998 är Swedish Research Links och det särskilda stödet till hiv/aids.

Tabell 8: Jämförande bild av stödet till svensk u-landsforskning 1998 och 2006 (MSEK)

Finansieringsform	1998	2006
SAREC:		
U-forsk	68	143
Swedish Research Links	–	19
Bilat & multilat program	45	10 ¹
Hiv/aids	–	31
Totalt, SAREC	113	203
Övriga Sida	21	44 ²
Andra forskningsfinansiärer	43	10 ³
Totalt, Sverige	176	257

Källor: U-landsrelaterad forskning (Sida, 1999) samt bearbetat statistikunderlag från SAREC

Stödet via bilaterala och multilaterala program samt från andra forskningsfinansiärer är, när det gäller 2006, hämtat från de beräkningar som redovisats tidigare i detta kapitel. Stödet från övriga Sida antas utgöra lika stor andel av U-forskanslagen 2006 som 1998. Beträffande Swedish Research Links har vi inkluderat den del av det totala anslaget 2006 som går till svenska forskare (se avsnitt 2.5.2). När det gäller Hiv/aids är samtliga utbetalningar som görs eller kommer att göras till svenska forskningsinstitutioner under 2006 inkluderade.

Tabellen måste tolkas med försiktighet eftersom värdena för de två åren beräknats på delvis olika sätt. Den ger dock en indikation av den totala omfattningen av stödet till svensk u-landsforskning, vilka olika komponenter det innehåller, samt varifrån stödet kommer. Tabellen indikerar att SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning ökat mycket kraftigt under sjuårsperioden, vilket lett till att SAREC:s roll som finansiär av svensk u-landsforskning blivit ännu mer betydelsefull. U-forskanslaget har mer än fördubblats, och SAREC:s totala stöd till svensk u-landsforskning, som 2006 beräknas uppgå till 203 MSEK, har nästan fördubblats under de senaste åtta åren. Den största ökningen skedde mellan 2005 och 2006 då u-forskanslaget ökade med cirka 45 MSEK samtidigt som det skedde en kraftig ökning av anslaget till hiv/aids-forskning. En viktig förklaring till den stora ökningen av u-forskanslaget är att det takbelopp som anges i regleringsbrevet höjts från 100 MSEK 2005 till 150 MSEK 2006.

Att den totala ökningen av stödet till svensk u-landsforskning under perioden 1998–2006, trots kraftigt ökade anslag från SAREC, ändå stannar vid måttliga 46 procent, beror dels på att övriga forskningsråds direkta stöd till u-landsforskning minskat, dels på att man 1998 sannolikt kraftigt överskattade stödet till svensk u-landsforskning via de bilaterala och multilaterala programmen. Samtidigt vill vi upprepa vad som nämndes i avsnitt 2.6.2 ovan, nämligen att även om övriga forskningsråd inte anser sig stödja svensk u-landsforskning direkt, finns en hel del exempel på projekt som samfinansierats av SAREC och något av de övriga forskningsråden. U-forskfinansierade projekt har även i några fall erhållit finansiering från EU eller andra internationella finansiärer, till exempel Bill Gates Foundation. Den totala omfattningen och betydelsen av denna samfinansiering av utvecklingsrelevant forskning har inte varit möjliga att bedöma inom ramen för denna översyn.

¹ Beräknat värde

² Beräknat: Samma andel av U-forsk som 1998

³ Beräknat baserat på telefonenkät till övriga forskningsråd

2.4 Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?

Som framgått har det skett en kraftig höjning av såväl u-forskanslagen som stödet till forskning inom hiv/aids på senare tid, och SAREC:s totala direkta stöd till u-landsforskning under 2006 beräknas uppgå till drygt 200 MSEK (se tabell 8, avsnitt 2.3.3). Trots denna ökning vill vi peka på tre skäl till varför stödet till svensk u-landsforskning bör ökas ytterligare. Därmed inte sagt att det i första hand är SAREC som ska stå för denna ökning.

Vårt främsta argument för en ökning av stödet till u-landsforskning är spridningsargumentet. Som framgått är SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning starkt koncentrerat till de ”gamla” universiteten i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, samt de tre specialinriktade universiteten SLU, KTH och KI. Bilden av koncentration förstärks ytterligare av SISTER:s utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd, som visar att ett fåtal institutioner vid de nämnda universiteten tilldelas en stor del av anslagen. I utvärderingen hävdas dessutom att u-forskanslagen inte når ut till de bästa forskningsmiljöerna. Vi är övertygade att det finns ett intresse för utvecklingsfrågor såväl bland forskare och institutioner vid de gamla universiteten som i dag inte ägnar sig åt utvecklingsrelevant forskning, som vid de nya universiteten och högskolorna, som skulle kunna stimuleras med riktade insatser av olika slag. Insatser för att skapa intresse för u-landsforskning i nya miljöer kommer med stor sannolikhet att få ett starkt gensvar. En förutsättning för att kunna möta detta gensvar är ökade anslag. Vårt förslag handlar inte om att sätta spridning framför kvalitet. Vi tror dock att en spridning som leder till att forskare från fler universitet deltar i ansökningsprocessen även kan ha kvalitetshöjande effekter i form av ökad konkurrens och större urval.

Vårt andra argument för ökade anslag, samverkansargumentet, har att göra med det sätt på vilket det bilaterala forskningssamarbetet i dag är organiserat. Bilateralt forskningssamarbete är ett viktigt instrument för att skapa intresse för u-landsforskning vid svenska universitet och högskolor. Den nuvarande uppläggningsen av samarbetsavtalen ger emellertid inget utrymme för det svenska samarbetsuniversitetet att finansiera egna doktorander eller yngre forskare. En del av ett ökat anslag skulle kunna användas för detta ändamål vilket skulle leda till ökad samverkan mellan yngre forskare i Sverige och i samarbetsländerna.

Det tredje skälet till ökat stöd för svensk u-landsforskning hänger samman med de tidigare två nämnda, och kan benämnas ”kompetens- och konkurrensargumentet”. Ju fler unga forskare inom framstående svenska forskningsmiljöer som förmås engagera sig i u-landsrelevant forskning, desto bättre blir kunskapsbasen och desto mer kvalificerad rekryteringsbasen för det svenska internationella utvecklings-samarbetet, och desto bättre blir Sveriges konkurrenskraft både när det gäller att vinna internationellt utlysta forskningsanslag och befattningar i internationella biståndsorganisationer.

En ökning av anslaget för u-landsforskning kan ske på olika sätt. Ett sätt är att SAREC tilldelas ökade anslag inom ramen för Sidas totala budget. Ett annat är att SAREC omfördelar resurser inom sina nuvarande ramar. Ett tredje sätt, och det som vi i första hand vill förorda, är att SAREC genom dialog och samråd påverkar andra forskningsfinansierare att, i överensstämmelse med de intentioner som uttrycks i PGU:n, på ett konkret sätt engagera sig i u-landsforskning. Det skulle handla om såväl ett kunskapsinriktat och personellt, som finansiellt engagemang. Ett tänkbart exempel vore att Vinnova, där det finns ett klart uttalat intresse för kunskapsutveckling om innovationssystem i utvecklingsländer⁴, i samarbete med SAREC engagerade sig i utvecklingen och finansieringen av en forskarskola vid något av de nya universiteten eller högskolorna under temat ”The role of entrepreneurship for innovation and growth in developing countries”. I förlängningen av ett sådant samarbete kunde även ingå etablerandet av en liknande forskarskola i ett samarbetsland inom ramen för det bilaterala forskningssamarbetet.

⁴ Vinnova har under de senaste åren, i samarbete med och finansierade av SAREC, genomfört seminarier om kluster och innovationssystem i Tanzania, Moçambique och Uganda.

2.4.1 Granskningsfrågor beträffande omfattning

Den första av fyra granskningsfrågor som ställs under denna rubrik är om det finns områden där svensk u-landsforskning är ofinansierad alternativt under- respektive överfinansierad. Frågan är svår att besvara eftersom de mål som finns formulerade för u-forskprogrammet eller Swedish Research Links inte anger vilka delområden inom de fem ämnesområdena som ska finansieras med hur mycket. Eftersom både u-forskprogrammet och Swedish Research Links spänner över breda ämnesområden och man beviljar många och relativt små anslag snarare än få och relativt stora, är underfinansiering sannolikt oftare förekommande än överfinansiering eller icke-finansiering. Beträffande Links-programmet, som ju inte ger forskningsanslag utan kostnadsersättning, görs ansträngningar för att öka andelen projekt inom samhällsvetenskap och humaniora. Den överrepresentation som för närvarande kan märkas för projekt med naturvetenskaplig inriktning förklaras med rådande forskningstradition i samarbetsländerna.

Den andra frågan handlar om vilka forskningsområden och institutioner som har stor andel av forskningsmedel från SAREC och följdfrågan handlar om dessa institutioners forskningskapacitet och hur efterfrågade deras kunskaper är för policyrelaterat arbete. Forskningsområden som fått stor del av SAREC:s forskningsmedel under senare år inom de olika ämnesområdena är, enligt SAREC:s årsrapporter 2001–2004, följande:

- Hälsoforskning: hiv/aids (både via det särskilda programmet och via u-forsk), tropiska sjukdomar, mental hälsa, mödra- och barnhälsa samt nutrition.
- Naturresurser och miljö: marin vetenskap samt påverkan av socioekonomiska förhållanden på användningen av naturresurser och tillgången till livsmedel.
- Naturvetenskap och teknik: vattenresurser, energi, land och stad, miljöföroreningar av olika slag samt industrialisering.
- Utvecklingsfrågor och samhällsvetenskap: mikrofinansiering, globalisering, regional integration, ekonomiska effekter av hiv/aids.
- Humaniora, utbildning och kultur: antropologi, arkeologi och ursprungsspråk

I tabell 9 nedan, som här hämtad från den utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd som nyligen genomförts vid SISTER, visas de tio institutioner som mottagit mest u-forskanslag under perioden 2001–2005. De tio institutionerna har tillsammans mottagit 25 procent av totalt utbetalade anslag. Det enda universitet bland de ”sju stora” som inte finns representerat på listan är Lunds universitet.

Tabell 9: De tio största mottagarna av u-forskanslag 2001–2005

Institution	Beviljade anslag 2001–2005, MSEK
IHCAR, avd för internationell hälsa, KI	16,810
Inst. för freds- och utvecklingsforskning, GU	16,270
Socialantropologiska inst., GU	14,510
Inst. för mark- och vattenteknik, KTH	13,410
Inst. för kulturgeografi, SU	12,580
Inst. för Växtbiologi och Skogsgenetik, SLU	10,470
Inst. för systemekologi, SU	10,460
Socialantropologiska inst, SU	10,160
Inst för Naturgeografi och kvartärgeologi, SU	9,800
Inst för kvinnors och barns hälsa, UU	9,300

Källa: Utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd (SISTER, 2006)

Den tredje granskningsfrågan gäller de finansierade institutionernas forskningskapacitet och hur efterfrågade deras kunskaper är för policyrelaterat arbete. För att kunna ge ett mer uttömmande svar på denna fråga skulle krävas en benchmarkinganalys av en omfattning som inte ryms inom de tids- och kostnadsramar som gäller för denna översyn. Vårt intryck är dock att flera av institutionerna har ett gott anseende både nationellt och internationellt. Mot detta kan ställas en av slutsatserna i den av SISTER nyligen genomförda utvärderingen av Sidas u-landsforskningsråd. Där hävdas att u-forskprogrammet är underkritiskt vilket hindrar att många av de bästa forskningsmiljöerna inte nås. För flera av institutionerna på ”tio-i-topp listan” är SAREC huvudfinansiär. Att vara beroende av en huvudfinansiär är inte nödvändigtvis ett svaghetstecken vare sig ur ekonomisk eller ur forskningsmässig synvinkel. Det är numera snarare regel än undantag att även internationellt sett mycket starka forskningsmiljöer är beroende av en eller ett fåtal huvudfinansiärer. En genomgång av de tio institutionernas hemsidor visar att flera är engagerade i policyrelaterat arbete både i Sverige och utomlands. Vi har ingen möjlighet att bedöma den exakta omfattningen av detta arbete och kan inte heller göra några i sammanhanget relevanta jämförelser med andra institutioner.

Beträffande den fjärde granskningsfrågan, som handlar om hur SAREC:s direkta och indirekta stöd påverkat andra forskningsråds finansiering av svensk u-landsforskning, har vi bland annat i avsnitt 2.3.2 ovan redovisat hur andra forskningsråds direkta finansiering av svensk u-landsforskning minskat till en närmast försumbar nivå. Visserligen förekommer ibland att projekt samfinansieras av SAREC och andra forskningsråd, men då handlar det om projekt som förutom utvecklingsrelevans även uppfyller andra relevanskriterier. Att vara huvudfinansiär av utvecklingsforskning är ingen roll som eftersträfvats från SAREC:s sida, men man kan samtidigt konstatera att SAREC är det enda forskningsrådet med formellt mandat att finansiera u-landsforskning. Ett sätt att öka övriga forskningsråds medverkan i finansieringen av u-landsforskning vore att man tog vara på de möjligheter till ökad dialog som uppenbarligen finns och gemensamt identifierade ytterligare forskningsområden som det finns ett ömsesidigt intresse för att stödja. Enligt den minienkät som redovisas i avsnitt 4.4.1 anser fyra av fem tillfrågade ledande företrädare för andra forskningsråd att samverkan med SAREC är obefintlig. Samtidigt önskar fyra av fem att samverkan med SAREC vore större.

3. Målen för SAREC:s stöd till u-landsforskning

I detta kapitel presenteras de olika mål som finns formulerade för SAREC:s verksamhet när det gäller stöd till svensk u-landsforskning. Vi gör även en genomgång av tre för u-landsforskningen, i ett biståndsperspektiv, viktiga policydokument, nämligen Sveriges politik för global utveckling (PGU), FN:s millenniemål samt den s.k. Parisdeklarationen. SAREC:s finansiering av svensk u-landsforskning är samtidigt en del av det svenska forskningssamhället. Vi uppmärksammar därför även det för svensk forskning viktigaste styrdokumentet, nämligen forskningspropositionen, ”Forskning för ett bättre liv” (prop 2004/05:80). Avslutningsvis i kapitlet diskuteras om SAREC:s mål för stödet till u-landsforskning är ändamålsenliga med utgångspunkt från den huvudfråga och de granskningsfrågor som presenteras i uppdragsbeskrivningen.

3.1 Mål enligt Sidas regleringsbrev

De övergripande målen för verksamhetsgrenen forskning enligt Sidas regleringsbrev för 2006, och som även anges i uppdragsbeskrivningen för denna översyn, är att stärka utvecklingsländers forskningskapacitet och främja forskning som bidrar till fattigdomsbekämpning och en rättvis och hållbar global utveckling. Sida skall vidare bidra till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige. Fortsatt stöd skall ges:

- till fattiga utvecklingsländer att bygga upp goda forskningsmiljöer; att utbilda forskare; och att utveckla metoder för planering, prioritering och finansiering av forskning
- i form av finansiella och vetenskapliga resurser i syfte att stödja produktion av ny kunskap och att främja användandet av forskningsresultat som är av vikt för utvecklingsländers utveckling
- till att främja vetenskapligt samarbete mellan forskare i Sverige och i utvecklingsländer samt deltagande av svenska forskare i utvecklingsrelevant forskning och forskningssamarbete.

Svensk u-landsforskning berörs i första hand av det tredje av dessa mål. Men eftersom svenska forskare och forskningsinstitutioner dels är viktiga samarbetspartners i uppbyggandet av forskningsmiljöer och i utbildningen av forskare i utvecklingsländer, dels medverkar i olika internationella, u-landsinriktade forskningsprojekt påverkas svensk u-landsforskning även av de två första målen.

3.2 Mål för Sidas u-landsforskningsråd och Swedish Research Links

De mål som finns formulerade för Sidas u-landsforskningsråd har sitt ursprung i dokumentet ”Riktlinjer för forskningssamarbete”, som antogs av Sida 1998 för att koordinera policy och praktik. En något omarbetad engelsk version av detta dokument från år 2000 finns publicerad på SAREC:s hemsida under rubrikerna Policy del 1: ”An Outline of Policy, Programmes and Practice” samt Policy del 2: ”Trends in Development and Research”. Målen för Sidas u-landsforskningsråd, som de presenteras i broschyren ”Information till sökande: Sidas u-landsforskningsråd 2007”, är att:

- främja forskning av värde för utvecklingssamarbetet
- bevara och utveckla kunskap i Sverige om utvecklingsländer och utvecklingsfrågor
- stimulera forskare vid svenska universitet och högskolor att intressera sig för utvecklingsländer och utvecklingsforskning
- främja rekrytering av yngre forskare till u-landsrelaterad forskning samt bevara och utveckla u-landsforskningskapacitet vid universitet och högskolor
- bidra till u-landsinriktad internationalisering inom högre utbildning och forskning
- öka möjligheterna att etablera forskningskontakter med utvecklingsländer och med u-landsforskning i andra länder

Målen för Swedish Research Links, enligt SAREC:s hemsida, är att:

- bidra till ny kunskap och ökad förståelse och inom områden av gemensamt intresse och relevans inom alla discipliner
- stödja forskningsexcellens och kvalitet
- bygga en grund för varaktigt forskningssamarbete mellan svenska forskare och forskare i Sydafrika, Asien, Mellanöstern och Nordafrika
- uppmuntra internationaliseringen av institutioner inom högre utbildning

När det gäller målen för Sidas u-landsforskningsråd anges klart och tydligt i policydokumentet ”An Outline of Policy, Programmes and Practice” att målen är underordnade huvudmålen för SAREC:s verksamhet, som är att stödja utvecklingen av samarbetsländernas forskningskapacitet samt kunskapsutveckling av betydelse för deras utveckling. Syftet med inrättandet av Sidas u-landsforskningsråd anges vara att stimulera intresset för utvecklingsfrågor och att stärka den svenska resursbasen för utvecklingssamarbete. Därefter följer några meningar som vi anser vara av central betydelse för SAREC:s nuvarande och framtida roll som finansiär av svensk u-landsforskning, och vars innebörd vi återkommer till nedan

”It (läs: Sidas u-landsforskningsråd) is not meant to substitute regular funding for development research in Sweden, but to constitute a supplement. The primary responsibility for supporting development research lies with the universities and regular research councils. Nevertheless, Sida has become a significant source of funding for research co-operation with countries outside the developed world. Increasingly, Sida co-operates with the Swedish research councils in order to stimulate their interest in supporting international research co-operation and research on global issues” (sid 18).

3.3 Sveriges politik för global utveckling (PGU)

Denna översyn ska, enligt uppdragsbeskrivningen, utgå från Sveriges politik för global utveckling (PGU), som beslutades av riksdagen i december 2003 (proposition 2002/03:122).

PGU:n innehåller olika typer av mål och perspektiv av betydelse för den framtida inriktningen och omfattningen av SAREC:s verksamhet och därigenom svensk

u-landsforskning. Det övergripande målet för PGU:n, och som gäller samtliga politikområden, är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Politiken ska präglas av två perspektiv; rättighetsperspektivet och de fattigas perspektiv, och den svenska politiken bör bidra till uppfyllandet av FN:s millenniedeklaration och millennieutvecklingsmålen. Beträffande det svenska utvecklingssamarbetet anges att det ska bidra till att skapa förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor.

En viktig innebörd av PGU:n är att Sveriges internationella utvecklingssamarbete fortsättningsvis inte är en angelägenhet enbart för den svenska biståndsförvaltningen (UD, Sida och utlandsmyndigheterna), utan omfattar samtliga politikområden.

3.3.1 Utformning och effektivisering av Sveriges framtida utvecklingssamarbete

I PGU:n anges förutom olika typer av mål även hur det framtida utvecklingssamarbetet bör utformas. Bland annat framhålls att det är utvecklingsländernas egna strategier för fattigdomsbekämpning och prioriteringar som bör vara utgångspunkten för alla internationella insatser samt att tyngdpunkten i svenskt utvecklingssamarbete bör ligga på de fattigaste länderna. Sverige ska fortsätta att stödja kunskapsutveckling, vårt utvecklingssamarbete bör breddas och göras mer flexibelt, och insatserna kan koncentreras till färre områden.

För att åstadkomma stärkt ägarskap för samarbetsländerna och samtidigt få till stånd ökad effektivitet i biståndet pläderas i PGU:n för att andelen sektorprogramstöd och budgetstöd ökas samtidigt som andelen bistånd i form av projektstöd minskas. En annan åtgärd som föreslås är att verka för ökad avbindning av biståndet. Andra åtgärder som förväntas öka effektiviteten i biståndet är att samordning och samverkan inom EU, med andra givarländer samt multilaterala organ utökas och möjligheter att arbeta genom andra aktörer utnyttjas.

PGU:n framhåller betydelsen av ökad resultatstyrning för att öka effektiviteten i biståndet. Även om det konkreta resultatet av olika insatser är svåra att mäta måste givarländerna i framtiden visa tydligare resultat av sitt utvecklingssamarbete, speciellt när det gäller effekterna på fattigdomssituationen i de fattiga länderna. I PGU:n framhålls millennieutvecklingsmålen, med sina olika indikatorer, som ett viktigt verktyg i detta sammanhang.

3.3.2 Forskningens roll i det globala utvecklingsarbetet

PGU:n tar i olika sammanhang upp forskningens roll i det globala utvecklingsarbetet. Under rubriken *Globala gemensamma nyttigheter* framhålls betydelsen av bättre samarbete kring gränsöverskridande globala frågor. Sverige anses ligga långt framme inom flera sakområden, däribland hälsa, miljö, konfliktförebyggande, malariaforskning och vattenresurser.

Under rubriken *Politik för social omsorg och folkhälsa* betonas vikten av att främja forskning och utveckling av läkemedel mot åsidosatta sjukdomar som särskilt drabbar fattiga människor.

Under rubriken *Utbildningspolitiken* framhålls att Sverige bör bidra till att stärka de fattiga ländernas utbildningssystem. Sverige bör även stödja utvecklingen av forskning och användningen av forskningsresultat i utvecklingsländer. Stöd bör därför fortsättningsvis lämnas till svensk utvecklingsforskning och bidra till uppbyggnad av en resursbas i Sverige för utvecklingssamarbete.

PGU:n förordar således fortsatt stöd till den verksamhet som denna översyn gäller, men nämner inte explicit vilken eller vilka myndigheter som ska finansiera och bedriva verksamheten. Noterbart är även att stödet till svensk utvecklingsforskning diskuteras i anslutning till utbildningspolitiken, medan forskningens och forskningssamarbetets roll över huvud taget inte berörs i samband med diskussionen av inriktningen och utformningen av det framtida internationella utvecklingssamarbetet.

3.4 Millenniemålen

De millenniemål som PGU:n ska bidra till att uppfylla bygger på Millenniedeklarationen, som världens stats- och regeringschefer kom överens om år 2000 och som senare antogs av FN:s generalförsamling. Millenniemålen omfattar åtta huvudmål samt ett antal delmål och indikatorer som är tänkta att nås till 2015. Uppföljningar visar att nuvarande utvecklingstakt inte är tillräcklig för att målen ska nås. Utvecklingen går dock i rätt riktning för samtliga mål utom målet att hejda hiv/aids-epidemin. De åtta målen presenteras i bilaga 3 tillsammans med de 12 indikatorerna som gäller för Parisdeklarationen (se nedan).

Ökad satsning på forskning finns inte med som ett explicit mål eller delmål bland Millenniemålen. Forskning är dock en förutsättning för att flertalet av målen ska kunna förverkligas. Det gäller till exempel halverad hunger, som bland annat bygger på fortsatta framsteg inom livsmedelsforskning. Minskad barn- och mödradödlighet samt bekämpning av hiv/aids, malaria och andra sjukdomar bygger på hälso- och utbildningsforskning av olika slag, och möjligheterna att trygga en hållbar utveckling bygger på forskning inom biologi, kemi och miljö, men även inom ekonomisk tillväxt, teknik- och innovationsutveckling och entreprenörskap.

3.5 Parisdeklarationen

Den så kallade Parisdeklarationen kan ses som en vidareutveckling av det arbete som ledde fram till Millenniemålen i syfte att skapa utrymme för utvecklingsländerna att utveckla och genomföra egna strategier för att minska fattigdomen. Parisdeklarationen antogs vid ett möte på ministernivå i Paris i mars 2005 med deltagande av 120 delegationer från bilaterala och multilaterala givare, samarbetsländer och det civila samhället. Deklarationen innehåller en rad åtaganden som ska genomföras till 2010 i syfte att:

- stärka samarbetsländernas ägarskap och ansvar för biståndet
- anpassa biståndet till samarbetsländernas prioriteringar och administrativa system
- samordna och förenkla givarprocedurer
- bättre redovisa resultaten av fattigdomsminskningen
- ömsesidigt ansvara för återrapportering och uppföljning

För att kunna följa upp och mäta de framsteg som görs har man enats om 12 indikatorer för vilka specifika mål fastställs. De 12 indikatorerna presenteras i bilaga 3.

Sverige är en stark anhängare av Parisdeklarationen. I en UD-info från maj 2006, "Ett effektivare utvecklingssamarbete" (www.regeringen.se) framhålls att Sverige genom PGU:n har en tydlig politik för ett effektivare bistånd helt i Parisdeklarationens anda. Bland exempel på frågor som Sverige kontinuerligt kommer att driva, och som man kan anta kommer att påverka utformningen och inriktningen av framtida forskningsbistånd, ingår:

- att skapa en bättre samordning mellan inblandade aktörer och en koncentration av biståndet till färre sektorer,
- en fortsatt ökning av andelen budgetstöd och stöd till särskilda sektorer i länder med godtagbara finansiella system, samt
- att öka avbindningen av biståndet

3.6 Forskningspropositionen

Omfattningen och inriktningen av stödet till svensk u-landsforskning beslutas av Sidas forskningsnämnd inom ramen för Sidas u-landsforskningsråd, vilket innebär att u-landsforskningen även påverkas av de mål och strategier som presenteras i forskningspropositionen. I den senaste forskningspropositionen, ”Forskning för ett bättre liv” (2004/05:80), betonas att forskningen är global, att den internationella konkurrensen är knivskarp och att svensk forskning måste kraftsamla inom ett begränsat antal områden för att kunna skapa attraktiva och internationellt framstående forskningsmiljöer. Begrepp som global utveckling, globala utmaningar och globalt perspektiv återkommer ofta i texten. U-landsforskning berörs under ett kortare textavsnitt med rubriken ”Utvecklingspolitisk forskning”. Där hävdas, beträffande PGU:n, att den behöver vägledas av förnyad och gränsöverskridande kunskap om utvecklingens drivkrafter och processer, vilket kräver koordinering och kraftsamling. Som viktiga kunskapsområden nämns hiv/aids och andra smittsamma sjukdomar och globala gemensamma nyttigheter. I texten konstateras att finansieringen av utvecklingsforskningen i Sverige i stor utsträckning sköts av Sida/SAREC och att Sida kommit att bli en betydande forskningsfinansiär. Textavsnittet avslutas: ”Frågor kring den svenska resursbasen för utvecklingsforskning är dock större än att enbart Sida kan ta ansvar för den”. Vilka ytterligare organisationer som skulle ansvara för resursbasen för utvecklingsforskning nämns inte.

3.7 Är SAREC:s mål ändamålsenliga?

Översynens huvudfråga beträffande mål är om målen för SAREC:s stöd till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige är ändamålsenliga. För att mål ska vara ändamålsenliga måste de, bland annat enligt ledarskapsforskarna Robert S. Kaplan och David P. Norton, handla om rätt saker och vara mätbara. Kaplan & Nortons filosofi bygger på tre nyckelbegrepp: (1) Att beskriva vad det är man gör och vill göra, (2) att sätta mått på vad man vill uppnå, samt att (3) leda och styra verksamheten så att man når uppställda mål. Filosofin sammanfattas på följande kortfattade och kärnfulla sätt:

”You can’t manage what you can’t measure, and you can’t measure what you can’t describe”.

Bland organisationer som på senare år valt att beskriva, mäta och leda sin verksamhet med hjälp av Kaplan & Nortons modeller och begreppsapparat finns bland annat UNDP, DFID, African Development Bank och Asian Development Bank.

3.7.1 Behov av uppdatering av nuvarande beskrivningar och mål

Enligt vår uppfattning är existerande mål för SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning inte helt ändamålsenliga. Vi syftar då i första hand på de operativa mål som direkt berör stödet till svensk u-landsforskning, det vill säga målen för Sidas u-landsforskningsråd och målen för Swedish Research Links. Det beror dels på att det saknas en bra, välförankrad beskrivning över vad stödet är tänkt att tjäna för syften, dels på att målen inte är mätbara i vare sig kvantitativa eller kvalitativa termer. I de mål som finns formulerade för Sidas u-landsforskningsråd (se avsnitt 3.2) uttrycks till exempel inga ambitioner eller förväntningar i kvalitativa termer på den forskning man stödjer. Det kunde till exempel handla om att svensk u-landsforskning antingen allmänt eller inom specifikt angivna områden skulle skaffa sig en ledande position i internationell jämförelse. Som ett bland flera tänkbara resultatmått när det gäller uppfyllelsen av detta mål skulle ingå publicering i internationella tidskrifter med peer-reviewsystem.

De nuvarande målen för Sidas u-landsforskningsråd är formulerade i slutet av 1990-talet, långt innan de policies som det svenska internationella utvecklingssamarbetet i dag håller på att anpassas till presenterades, nämligen Millenniemålen, PGU:n och Parisdeklarationen. Även om målen för Sidas u-landsforskningsråd inte kan sägas stå i konflikt med vad som uttrycks i till exempel PGU:n är det angeläget att de revideras, aktualiseras och presenteras, förslagsvis i form av ett sammanhållet måldokument. Av ett sådant måldokument bör bland annat sambandet mellan övergripande policies (Millenniemål, Parisdeklaration och PGU), regleringsbrev, Sidas övergripande mål, målen för SAREC:s verksamhet som helhet och målen för stödet till svensk u-landsforskning klart framgå.

De oklarheter som för närvarande finns beträffande målen för SAREC:s stöd till u-landsforskningen kan inte åtgärdas genom att man formulerar nya mål som en isolerad process. En viktig uppgift för SAREC är att klargöra och få acceptans för forskningens roll när inriktningen av Sidas framtida verksamhet både centralt och på fältet beslutas och resurserna mellan olika verksamhetsområden fördelas. Den så kallade färdriktning för de närmaste åren som nyligen beslutats av Sidas ledning innebär bland annat att Sidas insatser i enskilda länder på sikt ska koncentreras till tre sektorer. Forskning är inte tillräckligt omfattande för att kunna ingå som enskild sektor i ett landsamarbete. Däremot innebär färdriktningen att forskning ska ses som en verksamhet utöver de tre koncentrationssektorer som beslutas inom ramen för ett landsamarbete.

Det bör nämnas i sammanhanget att det redan pågår en måldiskussion inom SAREC inom ramen för Sidas verksamhetsplanering, och som bland annat resulterat i förslag på en så kallad målmatrix med konkreta resultatmål. I Sidas årsredovisning för 2005 förs även ett resonemang om möjliga indikatorer i anslutning till det krav som ställs i regleringsbrevet på presentation av lämpliga indikatorer för att kunna bedöma måluppfyllelse när det gäller stärkandet av utvecklingsrelevant forskning i Sverige.

3.7.2 Problemet med flera spelplaner

Ett förhållande som SAREC har att hantera när man omarbetar målen för stödet till svensk u-landsforskning, är att man agerar på två olika spelplaner med delvis skilda mål och policies. Den ena spelplanen är den för internationellt utvecklingssamarbete, den andra den som gäller för det svenska och det internationella forskningssamhället. SAREC:s framtida stöd till svensk u-landsforskning påverkas därför dels av de prioriteringar som görs inom Sida och UD, dels av vilka överenskommelser som kan träffas med andra svenska forskningsfinansiärer. En nyckelfråga i det första fallet är vilken betydelse, syfte och roll forskning generellt och bilateralt forskningssamarbete specifikt ges i Sveriges förhandlingar med andra givarländer och samarbetsländer. Vill Sverige till exempel och kan vi få acceptans för, att främja i första hand samarbete med svenska universitet inom ramen för det bilaterala forskningssamarbetet, eller bör vi verka för ökad avbindning även när det gäller forskningsstöd?

En nyckelfråga i det andra fallet är vilket intresse som finns eller går att uppamma hos andra forskningsfinansiärer när det gäller samarbetet kring och samfinansieringen av u-landsinriktad forskning. SAREC har fått en roll i det svenska forskarsamhället som man inte eftersträvat, nämligen den som huvudfinansiär av svensk u-landsforskning. Av det policydokument vi citerat i avsnitt 3.2 ovan framgår klart att u-forskanslagen från början var avsedda att vara ett komplement till övrig finansiering och att huvudansvaret för u-landsforskningen, enligt SAREC:s uppfattning, låg hos universiteten och övriga forskningsråd. Att SAREC:s tolkning av ansvarsfördelningen inte delats av övriga aktörer illustreras av tabell 8 (avsnitt 2.3.3), som visar att övriga forskningsråds finansiering av svensk u-landsforskning minskat ner till en försumbar nivå. SAREC har ofrivilligt hamnat i en monopolliknande situation som övriga forskningsfinansiärer inte har någonting att invända emot. Man kan i sammanhanget konstatera att förutom Sida/SAREC finns ingen aktör inom det svenska forskningssamhället som tillmäter PGU:n särskilt stor betydelse, om man över huvud taget känner till policyn. Det viktigaste styrdokumentet för övriga forskningsfinansiärer är i stället Forskningspropositionen, som i sin tur säger mycket lite om u-landsforskning och har liten inverkan på beslutsfattandet inom SAREC.

3.7.3 Granskningsfrågor beträffande mål

Uppdragsbeskrivningen ställer tre granskningsfrågor i anslutning till huvudfrågan om mål. Den första gäller vilka forskningsorgan som har som mål att finansiera svensk u-landsforskning i enlighet med PGU:n. Svaret på denna fråga är beroende av vilket perspektiv som väljs. ”Alla” blir svaret om man tolkar PGU:n enligt dess intentioner. Enligt PGU:n har alla aktörer i det svenska samhället ett gemensamt ansvar för att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling och alla bör samverka för att detta ska uppnås. ”SAREC” blir svaret om man ser till vilka forskningsorgan som faktiskt inkluderar PGU:n i sina verksamhetsplaner. I PGU:n sägs att Sverige bör stödja utvecklingen av forskning och användningen av forskningsresultat i utvecklingsländer. Den säger även att stöd fortsättningsvis bör lämnas till svensk utvecklingsforskning och bidra till uppbyggnad av en resursbas i Sverige för utvecklingssamarbete. Ingen forskningsfinansiär förutom SAREC torde känna sig kallad av denna beskrivning.

Den andra granskningsfrågan som ställs beträffande mål är hur målen för Sidas u-landsforskningsråd och Swedish Research Links påverkat svensk u-landsforskning. Frågan är svår att besvara eftersom det är svårt att skilja på vad som påverkats av vad. Ser man till exempel till intentionerna bakom målen för Sidas u-landsforskningsråd var dessa att u-forskanslagen enbart skulle fungera som ett komplement till övrig finansiering. I verkligheten har övriga forskningsråd minskat sitt stöd och SAREC har blivit huvud-, för att inte säga ensamfinansiär av svensk u-landsforskning. Frågan är även svår att besvara av de skäl som nämnts under huvudfrågan ovan, nämligen att målen inte är tillräckligt konkreta och mätbara för att kunna följas upp och utvärderas på ett relevant sätt. U-forskanslag och anslag från Swedish Research Links har säkerligen genererat resultat av värde för utvecklingssamarbetet, stimulerat svenska forskare att intressera sig för utvecklingsländer och utvecklingsforskning och bidragit till ökad internationalisering. Vi vet dock inte hur mycket och inte heller hur mycket i förhållandet till vad som eftersträvats.

Den tredje granskningsfrågan om mål är om u-landsforskningen är utbuds- eller efterfrågestyrd. Svaret är ”både och”. SAREC kan liknas vid en Stockholmsbutik med ett begränsat antal stamkunder från i första hand Stockholm och Uppsala, men även från Lund och Göteborg. Kundunderlaget i resten av landet är ytterst begränsat. Det sortiment man erbjuder i butikens olika avdelningar avspeglar både vad ägarna och butiksledningen själva anser vara viktiga produkter, eller snarare tjänster, och vad kunderna efterfrågar. I u-forskavdelningen erbjuds forskningsanslag inom fem olika ämnesområden och de olika ämnesområdenas andel av det totala sortimentet har varit relativt stabil under den senaste femårsperioden. Avgörande för fördelningen inom sortimentet är efterfrågetrycket från forskarnas sida och kvaliteten på deras ansökningar bland annat vad gäller vetenskaplig relevans och utvecklingsrelevans. En begränsad del av sortimentet är reserverad för starkt utbudspräglade tjänster, så kallade invitationsområden, som ägarna är speciellt angelägna om att få ut på marknaden. För 2007 handlar det bland annat om migration, det civila samhället, biologisk mångfald och klimatförändring.

Stödet för forskning kring hiv/aids är starkt utbudsstyrt. En kraftig ökning av anslagen har nyligen beslutats och SAREC är landets klart största finansiär av forskning inom hiv/aids-området. När det gäller Swedish Research Links är det relevant att tala om utbudsstyrning genom att SAREC och Vetenskapsrådet bestämmer vilka länder som anslaget ska riktas till. I övrigt handlar det om efterfrågestyrd forskning där kvaliteten på forskarnas ansökningar är avgörande för hur anslagen fördelas.

Det bilaterala forskningssamarbetet omfattar universitet och forskningsinstitutioner i tolv utvecklingsländer. Verksamheten är efterfrågestyrd och för att tillgodose kundernas efterfrågan anlitas merparten av stamkunderna inom u-forskverksamheten som leverantörer. Ytterst få av SAREC:s strökunder, det vill säga de nya universiteten och högskolorna, har så här långt anlåtats som leverantörer i det bilaterala forskningssamarbetet. Detta kan förklaras dels med att samarbetsparterna i utvecklingsländerna sällan efterfrågar andra leverantörer än stamkunderna, dels med att SAREC inte är tillräckligt informerad om vad andra leverantörer har att erbjuda.

4. Hanteringen av stödet till u-landsforskning

Vi belyser i detta kapitel de utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser som tillämpas vid SAREC i samband med stödet till svensk u-landsforskning. Vi ger även en bild av hanteringen av bilaterala samarbetsprojekt när det gäller valet av svenska samarbetspartners mot bakgrund av den stora indirekta betydelse dessa projekt bedöms ha för intresset för utvecklingsinriktad forskning vid svenska universitet. Därefter redovisas andra svenska forskningsråds syn på svensk u-landsforskning samt hur u-landsforskningen är organiserad i några grannländer.

4.1 Utlysnings- och bedömningsförfarande

Det utlysnings- och bedömningsförfarande som tillämpas vid SAREC när det gäller u-forskanslagen och stödet till forskning om hiv/aids följer vad som kan sägas vara gängse svensk eller anglosaxisk praxis. Detsamma gäller Swedish Research Links, som administreras av Vetenskapsrådet. De sökande ges klar och tydlig information via trycksaker och Internet om ansökningsprocessen, vilka bedömningskriterier som gäller för vetenskaplig kvalitet, utvecklingsrelevans och kompetens, hur ansökningar rangordnas, vilka principer som gäller för sakkunnigutlåtanden, vilka publicerings- och spridningsförfaranden som gäller etcetera. Inkomna ansökningar hanteras av vetenskapliga referensgrupper med relevant kompetensprofil och expertgranskas enligt principerna för "peer reviewing". Besluten i Sidas forskningsnämnd om hur u-forskanslagen ska fördelas bereds i sex olika referensgrupper.

4.1.1 Betydelsen av utvecklingsrelevans och tvärvetenskap

Kravet på utvecklingsrelevans är vad som i första hand särskiljer Sidas u-landsforskningsråd från andra forskningsråd och SAREC från andra svenska forskningsfinansiärer. I informationsbroschyren till sökande av anslag från Sidas u-landsforskningsråd 2007 anges som viktiga kriterier vid bedömning av projekt- och postdoktorstöd bland annat

- *"relevans beträffande problemets betydelse för utvecklingsländer och möjligheten att öka kunskapen om utvecklingsprocessen. En tvärvetenskaplig ansats välkomnas", samt*
- *"(projektets) bidrag till svensk kompetensuppbbyggnad inom u-lands och utvecklingsforskning"*

Ledamöter av forskningsnämnden liksom forskare som medverkat i olika referensgrupper bekräftar att utvecklingsrelevans tillsammans med vetenskaplig kvalitet är huvudkriterier i bedömningsprocessen. Båda kriterierna beskrivs som nödvändiga, men var för sig inte tillräckliga villkor för att en ansökan ska kunna godkännas. En forskare nämner som exempel en "duktig" teoretiker som vill utveckla en allmän modell om tillväxt. Den vetenskapliga relevansen råder det inget tvivel om, men forskningen kan knappast klassificeras som utvecklingsrelevant. En ledamot i forskningsnämnden menar att utvecklingsrelevans i första bedöms på ett implicit sätt. Begreppet är svårt att definiera exakt, men det är ändå relativt lätt att enas om förekomsten eller avsaknaden av utvecklingsrelevans i specifika projekt. En forskare som varit ledamot i en av forskningsrådets bedömningsgrupper tycker att man inom SAREC ibland haft en för snäv tolkning av begreppet utvecklingsrelevans och därigenom sorterat bort ansökningar på tveksamma grunder.

Som framgått "välkomnas" en tvärvetenskaplig ansats vid bedömningen av projekt och postdoktorstöd. Betydelsen av ett tvärvetenskapligt angreppssätt betonas även för två av de så kallade invitationsområdena, nämligen biologisk mångfald och klimatförändring. En forskare vi intervjuat tycker sig på senare tid ha sett en utveckling i bedömningen av ansökningar inom det samhällsvetenskapliga området från kärnområden som ekonomi mot nyare, tvärvetenskapliga områden som till exempel freds- och konfliktforskning. En annan forskare menar, å andra sidan, att när det kommer till kritan väger tvärvetenskap tämligen lätt i bedömarnas vågskål jämfört med djup ämnesspecifik kunskap och kompetens.

4.2 Uppföljning av projektadministration och forskningsresultat

För att skaffa oss en bild av hur man följer upp beslut om anslagstilldelning samt uppnådda forskningsresultat har vi informerat oss om vilka uppföljningsrutiner som tillämpas inom SAREC när det gäller u-forskanslagen.

SAREC utser en ansvarig handläggare för varje beviljat u-forskprojekt. Handläggaren följer upp det kontrakt som tecknats i samband med att anslaget beviljats och kontrollerar dels den ekonomiska hanteringen av projektet, dels att avrapportering sker enligt fastställd tidsplan. Merparten av projekt följer uppställda planer, men det är inte ovanligt med förseningar och att projektägaren begär, och beviljas, förlängd dispositionstid. I undantagsfall händer det att projekt inte kommer i närheten av planerade resultat vilket i vissa fall leder till krav på återbetalning från SAREC:s sida. När ett projekt så småningom läggs till handlingarna kontrolleras överensstämmelse mellan planerade och uppnådda resultat i form av framlagd och godkänd avhandling, publicerade artiklar eller andra former av vetenskapliga rapporter. Däremot är det endast i undantagsfall som man från SAREC:s sida gör kvalitativa utvärderingar av forskningsresultatets vetenskapliga kvalitet eller utvecklingsrelevans, eller aktivt medverkar till att forskningsresultat sprids vidare, till exempel inom övriga Sida, och omsätts i praktisk verklighet. Den administrativa uppföljningen är med andra ord avsevärt mer omfattande och systematisk än den kvalitativa uppföljningen. Detta förklaras bero på den resurssituation man befinner sig i och de prioriteringar som beslutats för verksamheten.

4.3 Hanteringen av bilaterala samarbetsprojekt

Vi vill utvidga diskussionen kring utlysning-, bedömnings- och uppföljningsprocesser att omfatta även det bilaterala forskningssamarbetet mot bakgrund av den stora indirekta betydelse vi anser att detta kan ha för intresset för u-landsforskning vid svenska universitet. Vårt intryck är att medan u-forskanslag, hiv/aids-anslag och Links-anslag hanteras på ett transparent sätt sker valet av svenska samarbetsuniversitet på ett, ur de svenska universitetens synvinkel, otydligt eller godtyckligt sätt. Detta kan till viss del förklaras med att forskningssamarbetet sker på utvecklingslandets villkor, vilket är i god överensstämmelse med bland annat PGUn och Parisdeklarationen. Bolivia-fallet, som presenteras i bilaga 2, illustrerar hur det kan gå till i ett konkret fall. Någon tar ett initiativ, i Bolivia-fallet togs det av Sidas biståndskontor i La Paz. SAREC genomför därefter en beredning med stöd av oberoende experter och väljer i samråd med berörda myndigheter i utvecklingslandet ut något eller några lämpliga universitet samt lämpliga ämnesområden att ingå i samarbetet. Universitetet i samarbetslandet tillfrågas om man har några särskilda preferenser när det gäller samarbetsuniversitet i Sverige. Ibland har man det, och ofta är det något av de större universiteten som man känner till. I Bolivia-fallet hade ett av de utvalda universiteten redan etablerade kontakter med Lunds universitet. Nästa steg i processen är att arrangera en besöksresa i Sverige till av samarbetslandet utvalda och/eller av SAREC föreslagna universitet. Det förekommer ingen öppen inbjudan eller annonsering på till exempel Sidas eller SAREC:s hemsida.

I Bolivia-fallet fanns en önskan från SAREC:s sida att placera samarbetet inom naturvetenskap på ett och samma svenska universitet, bland annat av samarbetsskäl samt för att skapa möjligheter till nätverksbyggande och framtida samutnyttjande av utrustning. De administrativa fördelar som detta alternativ innebar ansågs överväga de eventuella vetenskapliga vinster som en uppdelning av samarbetet på fler universitet kunde leda till. Svårigheterna att tillämpa strikta och tydliga kriterier vid valet av svenskt samarbetsuniversitet bekräftas av SAREC:s ledning. I princip är det universiteten i samarbetsländerna som ska välja sina partners, och det finns egentligen inget formellt krav på att det ska vara ett svenskt. I realiteten har det ändå hittills varit så att man i nio fall av tio valt en svensk samarbetspartner. Eftersom man i val- och beslutsprocessen i första hand ska utgå från utvecklingslandets behov, intressen och förutsättningar blir det svårt att samtidigt tillgodose svenska universitets och högskolors krav eller förväntningar på ett öppet annonserings- och inbjudningsförfarande och rättvis fördelning.

4.4 Andra forskningsråds syn på u-landsforskning samt organisationen av u-landsforskningen i några grannländer

För att få perspektiv på SAREC:s hantering av stödet till svensk u-landsforskning och för att få exempel på möjliga alternativa sätt att administrera denna typ av verksamhet har vi dels genomfört en minienkät bland fem svenska forskningsråd, dels informerat oss om hur u-landsforskningen är organiserad i Norge och Danmark.

4.4.1 Minienkät till andra forskningsråd

Som framgått av den kartläggning som redovisats i avsnitt 2.6.2 är övriga svenska forskningsfinansiärers stöd till svensk u-landsforskning mycket begränsat. Förutom denna kartläggning har vi även vänt oss till ledande representanter för fem forskningsråd med bland annat en minienkät för att få en klarare bild av hur det svenska forskarsamhällets ser på u-landsforskning och på SAREC:s roll som finansiär av den-samma. Resultatet av minienkäten, som omfattar sju frågor om svensk u-landsforskning och samspelet mellan SAREC och andra forskningsråd, redovisas nedan. Fördelningen på olika svarsalternativ redovisas i **fet**.

Av enkäten framgår att samtliga fem respondenter anser det befogat eller till viss del befogat att skilja mellan u-landsforskning och annan, globalt inriktad forskning, samt att fyra av fem anser det befogat eller till viss del befogat att finansiera u-landsforskning via ett särskilt forskningsråd. Svaret på fråga tre är inte så negativt som man skulle kunna tro vid en första anblick. Några av de svarande har framhållit de delvis annorlunda kriterier som måste eller bör tillämpas vid bedömning av u-landsforskning och som motiverar att den administreras av ett särskilt forskningsråd. En lägre vetenskaplig kvalitet kan i vissa fall kompenseras av hög grad av samhälls- eller utvecklingsrelevans. Svaren på frågorna fem och sex vittnar om att det finns en stark önskan hos andra forskningsråd om ökad samverkan med SAREC. Endast en av respondenterna förefaller att se klara fördelar med att ansvaret för u-landsforskningen överfördes till något av de andra, existerande forskningsråden.

Fråga 1

Att särskilja mellan u-landsforskning och annan, globalt inriktad forskning är:

a) befogat **(2)** b) till viss del befogat **(3)** c) inte befogat **(0)**

Fråga 2

Att finansiera u-landsforskning via ett särskilt forskningsråd (SAREC) är

a) befogat **(3)** b) till viss del befogat **(1)** c) inte befogat **(1)**

Fråga 3

Hur uppfattar du kvalitén på den forskning som finansieras av SAREC jämfört med den forskning som finansieras av det forskningsråd som du representerar:

a) av likvärdig kvalitet **(0)** b) av lägre kvalitet **(3)** c) kan ej bedöma **(2)**

Fråga 4

Hur uppfattar du den resurstilldelning som u-landsforskningen får jämfört med de resurser som tilldelas andra (viktiga) forskningsområden:

a) större **(2)** b) ungefär lika stor **(1)** c) mindre **(1)** d) kan ej bedöma **(1)**

Fråga 5

Hur vill du karakterisera den samverkan som sker mellan ditt forskningsråd och SAREC:

a) omfattande **(0)** b) begränsad **(1)** c) obefintlig **(4)**

Fråga 6

Varken är din uppfattning om existerande samverkan jämfört med önskad samverkan mellan ditt forskningsråd och SAREC:

a) borde vara större **(4)** b) bra som det är **(0)** c) borde vara mindre **(0)** d) beror på **(1)**

Fråga 7

SAREC:s verksamhet kunde med fördel bedrivas av andra, existerande forskningsråd:

a) håller helt med **(1)** b) håller delvis med **(2)** c) håller inte med **(2)**

4.4.2 Några erfarenheter från Norge och Danmark

För en mer detaljerad information om organisationen och omfattningen av stödet till u-landsforskning i Norge och Danmark hänvisas till bilaga 4. Vi sammanfattar här de viktigaste observationerna.

I Norge behandlas högre utbildning och forskning som ett sammanhållet begrepp i biståndssammanhang. Någon motsvarighet till SAREC finns inte, ej heller till Sidas forskningsråd. Ansvar för olika verksamheter har i stället fördelats bland olika organisationer i det norska utbildnings- och forsknings-samhället. Motsvarigheten till u-forsk administreras av Norges forskningsråd, vars närmaste motsvarighet i Sverige är Vetenskapsrådet.

I Danmark hanterades tidigare motsvarigheten till u-forsk av Forskningsrådet for Udviklingsforskning. Detta forskningsråd lades dock ned under 2005 och ansvaret för u-landsforskningen överfördes till Det Strategiske Forskningsråd. Samtidigt bildades det så kallade Globaliseringsrådet med uppgift att ge regeringen råd och vägledning i utvecklingen av en globalt inriktad strategi för tillväxt, forskning och innovationsverksamhet.

4.5 Hanteras stödet till u-landsforskning på ett adekvat sätt?

Huvudfrågan när det gäller hanteringen av stödet till u-landsforskning är om SAREC:s utlysning-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans är adekvata.

Som framgått av kapitel 4.1 hanterar SAREC begreppet utvecklingsrelevans i samband med utlysning och bedömning av u-forskanslagen på ett adekvat sätt. Man ger till exempel tydlig information om begreppets betydelse i sin information till sökande. Ledamöter av forskningsnämnden samt forskare som deltagit i bedömningsgrupper bekräftar att utvecklingsrelevans tillsammans med vetenskaplig kvalitet är huvudkriterier i bedömningsprocessen.

När det gäller uppföljning föreligger en stor skillnad mellan den administrativa projektuppföljning som sker och uppföljningen av de vetenskapliga resultat som uppnås, och inom ramen för denna projektens utvecklingsrelevans. Medan den administrativa uppföljningen förefaller att skötas på ett tillfredsställande sätt framstår den vetenskapliga uppföljningen som otillräcklig. En viktig förklaring till den bristande uppföljningen av forskningsresultatens utvecklingsrelevans är avsaknaden av operationaliserade, mätbara mål.

Som framgått av kapitel 4.3 har vi utvidgat granskningen av hur stödet till u-landsforskning hanteras till att även omfatta det bilaterala forskningssamarbetet. Vi menar att urvalsprocessen i samband med att man väljer svenskt samarbetsuniversitet inte är tillräckligt transparent och leder till att samarbetsprogrammen i alltför hög utsträckning hamnar hos de gamla universiteten. Ett annorlunda och öppnare tillvägagångssätt skulle kunna leda till ökat deltagande av de nya universiteten och högskolorna i det bilaterala forskningssamarbetet vilket skulle få positiva effekter bland annat för rekryteringen av nya, unga forskare till u-landsrelaterad forskning och för den u-landsinriktade internationaliseringen inom högre utbildning och forskning.

4.5.1 Granskningsfrågor beträffande hantering

Granskningsfrågorna när det gäller hanteringen av utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser handlar bland annat om prioriteringar och fördelningar mellan tvärvetenskaplig och ämnesmässig inriktning, vilka kriterier som används för att bedöma utvecklingsrelevans och vilken betydelse det tillmäts till exempel i relation till forskningskvalitet, om kravet på utvecklingsrelevans lett till någon skillnad mellan u-landsforskningsrådet och andra forskningsråd samt om uppföljningen är adekvat.

Betydelsen av tvärvetenskaplig ansats samt betydelsen av utvecklingsrelevans i relation till forskningskvalitet har behandlats i avsnitt 4.1.1 och frågan om uppföljning har berörts i föregående avsnitt.

Beträffande frågan om kravet på utvecklingsrelevans resulterat i någon betydande skillnad mellan u-landsforskningsrådet och andra forskningsråd som skulle bidra till eller förstärka någon specifik nisch för Sidas u-landsforskningsråd, är vårt svar att så är fallet. Sidas u-landsforskningsråd är ensamma om att ställa kravet på utvecklingsrelevans och SAREC är i princip ensamma om att ge direkt stöd till u-landsinriktad forskning i Sverige. Som nämnts i rapporten förekommer samfinansiering mellan SAREC och till exempel Vetenskapsområdet när det gäller hiv/aids-forskning och mellan SAREC och Riksbankens Jubileumsfond inom malariaforskning. Medan SAREC definierar dessa projekt som stöd till u-landsforskning definieras de av de andra forskningsråden som stöd till grundforskning. I nisch-termer är det relevant att hävda att SAREC dominerar två nischer inom svensk forskningsfinansiering, nämligen u-landsforskning och forskning om hiv/aids.

5. Slutsatser och rekommendationer

Uppdraget för denna översyn är att, med utgångspunkt i Sveriges politik för global utveckling (PGU), belysa SAREC:s stöd till svensk utvecklingsrelevant forskning ur ett brett perspektiv. Vi sammanfattar nedan våra slutsatser och rekommendationer beträffande översynens följande tre huvudfrågor:

- Är målen för SAREC:s stöd till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige ändamålsenliga?
- Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?
- Är SAREC:s utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans adekvata?

5.1 Mål

SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning styrs dels på en övergripande nivå av målen för verksamhetsgrenen forskning enligt Sidas regleringsbrev, dels på en mer operativ nivå av de mål som finns formulerade för Sidas u-landsforskningsråd och för Swedish Research Links. Enligt vår bedömning är de operativa målen inte helt ändamålsenliga. Våra viktigaste invändningar mot de operativa målen i deras nuvarande form är följande:

- De är inte mätbara vare sig i kvantitativa eller kvalitativa termer. Uttryck som ”stimulera”, ”främja”, ”bidra till” eller ”stödja forskningsexcellens” blir tämligen meningslösa och till intet förpliktande om de inte kopplas till konkreta, mätbara mål. Det kan till exempel handla om hur många avhandlingar, artiklar, konferenser eller seminarier som ska produceras eller arrangeras under en angiven tidsperiod, eller om hur många fler som ska publiceras eller arrangeras jämfört med föregående tidsperiod. Avsaknaden av kvantitativa och kvalitativa mål är sannolikt en bidragande orsak till att SAREC inte i nämnvärd omfattning genomför några kvalitativa uppföljningar av de anslag som ges till svensk u-landsforskning.

- De har inte varit tillräckligt väl förankrade eller åtminstone inte följts upp på ett adekvat sätt. Vi tänker här speciellt på målen för Sidas u-landsforskningsråd och avser dessa måls förankring bland övriga forskningsråd. När målen ursprungligen presenterades deklarerades från SAREC:s sida att u-forskslagen var avsedda endast som ett komplement till övrig finansiering och att huvudansvaret för att stödja svensk u-landsforskning låg hos universiteten och övriga forskningsråd. Trots detta har övriga forskningsråds finansiering av
- u-landsforskning har sedan dess minskats till en försumbar nivå.
- De är inaktuella och därmed inte relaterade till eller inordnade under de policies som i dag är styrande för Sveriges internationella utvecklingssamarbete, till exempel PGU:n, Millenniemålen och Parisdeklarationen.

5.1.1 Rekommendationer angående mål

SAREC bör på sikt formulera nya operativa mål för sitt stöd till svensk u-landsforskning. Mål som bygger på klara beskrivningar av vad det är man gör och vill göra, som uttrycker resultatambitioner i mätbara kvantitativa och kvalitativa termer, och som är väl förankrade såväl bland medarbetare och intressenter som bland ledande aktörer på de två spelplaner som man agerar på, det vill säga det svenska och internationella forskningssamhället samt Sida/UD. En viktig uppgift för SAREC i detta sammanhang är att klargöra och få acceptans på forskningens roll i anslutning till den så kallade färdriktning för de närmaste åren som nyligen beslutats av Sidas ledning. Färdriktningen innebär bland annat att forskning ska ses som en verksamhet utöver de tre sektorer som enskilda landsamarbeten i framtiden ska koncentreras till.

5.2 Omfattning

Vår uppfattning beträffande omfattningen av SAREC:s stöd till svensk u-landsforskning, för vilken SAREC är huvudfinansierare, är att den är rimlig givet rådande förutsättningar. Vi hävdar visserligen att målen för verksamheten inte är helt ändamålsenliga och vi har även erinrat om att SAREC själva för åtta år sedan deklarerade att man endast avsåg att komplettera övriga forskningsråd i finansieringen av svensk u-landsforskning. Sett emellertid till den rådande rollfördelningen i det svenska forskningssamhället och den betydelse som svensk u-landsforskning har för SAREC:s övriga verksamhet, speciellt det bilaterala forskningssamarbetet, menar vi att stödet är rimligt.

Vi pekar samtidigt på tre skäl till varför stödet till svensk u-landsforskning bör ökas, nämligen spridningsargumentet, samverkansargumentet och kompetens- och konkurrensargumentet. Med spridningsargumentet syftar vi på att u-landsforskningen i dag är koncentrerad till ett begränsat antal "gamla" universitet och ett begränsat antal institutioner inom dessa. Vi tror att det finns både ett öppet och ett latent intresse för utvecklingsfrågor såväl vid de gamla universiteten som vid de nya universiteten och högskolorna som, om det väcktes och fångades upp, skulle kunna leda till en ökad och kvalitetsmässigt bättre u-landsforskning.

Med samverkansargumentet syftar vi på de begränsningar som i dag finns inom det bilaterala forskningssamarbetet och som inte gör det möjligt för svenska samarbetsuniversitet att finansiera egna doktorander och yngre forskare. Gav man tilläggsanslag som möjliggjorde detta skulle det bidra till ökad samverkan mellan yngre forskare i Sverige och utvecklingsländerna vilket sannolikt skulle få mycket positiva, långsiktiga effekter. Kompetens- och konkurrensargumentet, slutligen, innebär att ju fler unga forskare från framstående svenska forskningsmiljöer som engagerar sig i u-landsrelevant forskning, desto bättre och mer kvalificerad blir kunskaps- och rekryteringsbasen för det svenska internationella utvecklingssamarbetet, och desto bättre blir Sveriges konkurrenskraft både när det gäller att vinna internationellt utlysta forskningsanslag och befattningar i internationella biståndsorganisationer.

5.2.1 Rekommendationer angående omfattning

Eftersom vi anser att SAREC:s nuvarande stöd av svensk u-landsforskning är rimligt menar vi att en ökning av stödet i första hand bör finansieras av eller i samverkan med övriga forskningsråd. För att detta ska kunna ske krävs en ökad dialog mellan SAREC och övriga forskningsråd. Vår minienkät visar att det finns ett intresse för detta – fyra av fem ledande företrädare för övriga forskningsråd uttrycker intresse för ökad samverkan med SAREC. En intensifierad dialog kan åstadkommas på olika sätt alltifrån enskilda samtal kollegor emellan till en större konferens där inriktning, omfattning och finansiering av den framtida svenska u-landsforskningen diskuteras mellan företrädare för forskningsråden, forskningssamhället och biståndsmyndigheten. Vi föreslår att SAREC tar fram en plan som visar både vilka nya samverkansformer som eftersträvas inom ramen för svensk u-landsforskning och hur man stegvis tänker sig att gå till väga för att uppnå detta. Ett centralt mål för planen bör vara ett ökat engagemang och ökade finansieringsåtaganden från ett antal av de övriga forskningsråden.

5.3 Hantering

Vi finner de utlysnings- och bedömningsförfaranden som tillämpas för u-forskanslagen, anslagen för forskning kring hiv/aids och Swedish Research Links vara relevanta och i linje med den praxis som tillämpas inom det svenska forskningssamhället. Beträffande uppföljningen av u-forskanslagen framstår den administrativa/ekonomiska uppföljningen som avsevärt mer omfattande och systematisk än den kvalitativa uppföljningen av projektens vetenskapliga resultat och utvecklingsrelevans. Den bristfälliga kvalitativa uppföljningen kan kopplas till den tidigare omnämnda avsaknaden av mätbara resultatmål för de olika program som stöder svensk u-landsforskning.

Vi har utvidgat diskussionen kring utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser till att även omfatta det bilaterala forskningssamarbetet mot bakgrund av dess stora indirekta betydelse för svensk u-landsforskning. Vårt intryck är att beslutsprocessen i samband med valet av svenska samarbetsuniversitet att ingå i det bilaterala forskningssamarbetet inte kännetecknas av samma transparens som beslutsprocessen för u-forskanslagen, hiv/aids forskningen och Swedish Research Links. Det bilaterala forskningssamarbetet är koncentrerat till ett mindre antal ”gamla” universitet. Under perioden 1998–2005 gick närmare 90 procent av utbetalningarna för den svenska delen av det bilaterala forskningssamarbetet till åtta universitet. Tolv av landets totalt 39 universitet och högskolor har någon gång deltagit i det bilaterala forskningssamarbetet, därav två av landets 15 högskolor. Vi anser att svensk u-landsforskning har mycket att vinna på att fler universitet och högskolor ges möjlighet att delta i det bilaterala forskningssamarbetet och menar att olika åtgärder bör vidtas för att åstadkomma en ökad spridning.

5.3.1 Rekommendationer angående hantering

Möjligheterna att genomföra systematisk uppföljning av forskningsprojekts vetenskapliga kvalitet och utvecklingsrelevans påverkas i hög grad av vilka mål som finns formulerade såväl på en övergripande nivå som på projektnivå. Vi rekommenderar därför SAREC att inom ramen för den översyn och revidering av nuvarande mål som föreslås i avsnitt 5.1.1 tydliggöra sambandet mellan målformulerings- och uppföljningsprocessen. Mål, även om de är mätbara, blir meningslösa om de inte utnyttjas aktivt i verksamheten och inte kontinuerligt följs upp, värderas och revideras. Den översyn och revidering av målen som görs bör således även resultera i ett nytt system för uppföljning som innebär att resultaten av stödet till svensk u-landsforskning i framtiden följs upp på ett systematiskt sätt både administrativt/ekonomiskt och kvalitativt vad avser vetenskapliga resultat och utvecklingsrelevans.

Beträffande svenska universitets och forskningsinstitutioners medverkan i det bilaterala forskningssamarbetet föreslår vi ett mer öppet och transparent urvalsförfarande som ökar möjligheterna för nya universitet och högskolor att medverka i programmet. En enkel åtgärd i sammanhanget vore att gå ut med öppen annonsering på SAREC:s hemsida varje gång ett nytt samarbete ska inledas eller omförhandlas. Vi föreslår även att SAREC inbjuder samtliga universitet och högskolor att anmäla sitt intresse och

informera om sina profilområden och spetskompetenser. Detta ökar möjligheterna för SAREC att nästa gång ett universitet i ett samarbetsland ska välja svensk samarbetspartner, kunna lämna bred information om möjliga intressanta och intresserade svenska forskningsmiljöer. Vi menar att, rätt genomfört, är det möjligt att åstadkomma ett ökat deltagande bland svenska universitet och högskolor i det bilaterala samarbetsprogrammet utan att i nämnvärd grad minska universitetens i samarbetsländerna valfrihet.

Bilaga 1 Uppdragsbeskrivning

Bakgrund

Sida ska enligt regleringsbrevet bidra till att stärka utvecklingsländers forskningskapacitet och främja forskning som bidrar till fattigdomsbekämpning och en rättvis och hållbar global utveckling. Sida skall vidare bidra till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige. Stöd ska ges:

- till fattiga utvecklingsländer att bygga upp goda forskningsmiljöer; att utbilda forskare; och att utveckla metoder för planering, prioritering och finansiering av forskning;
- i form av finansiella och vetenskapliga resurser i syfte att stödja produktion av ny kunskap och att främja användandet av forskningsresultat som är av vikt för utvecklingsländers utveckling;
- till att främja vetenskapligt samarbete mellan forskare i Sverige och i utvecklingsländer samt deltagande av svenska forskare i utvecklingsrelevant forskning och forskningssamarbete.

SAREC stärker utvecklingsrelevant forskning i Sverige direkt genom stöd till svensk utvecklingsrelaterad forskning via Sidas u-landsforskningsråd och genom programmet Swedish Research Links. SAREC bidrar också indirekt genom att stödja svenska forskare och institutioner som är engagerade i arbetet att stärka utvecklingsländers forskningskapacitet och som bedriver forskning som bidrar till fattigdomsbekämpning och en rättvis och hållbar global utveckling.

Sidas forskningsnämnd gör under 2006 en utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd. Samtidigt gör Sida en översyn av verksamhetsgrenen forskning som ska redovisas till regeringen senast den 31 december 2006.

I syfte att komplettera utvärderingen som beställts av forskningsnämnden uppdrar Sidas Sekretariat för utvärdering och intern revision till en konsult att ytterligare belysa vissa frågor av betydelse för Sidas översyn.

Syfte

Med utgångspunkt från politik för global utveckling (PGU) syftar översynen till att belysa SAREC:s stöd till svensk utvecklingsrelevant forskning ur ett brett perspektiv vad gäller dess mål, omfattning och hantering.

- Är målen för SAREC:s stöd till att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige ändamålsenliga?
- Är omfattningen av SAREC-stödet rimligt?
- Är SAREC:s utlysnings-, bedömnings- och uppföljningsprocesser av forskningens utvecklingsrelevans adekvata?

Granskningsfrågor

Mål: Vilka svenska forskningsorgan har som mål att finansiera svensk u-landsforskning i enlighet med politiken för global utveckling? Är forskningen utbuds- eller efterfrågestyrd? Hur har målen för Sidas u-landsforskningsråd och Swedish Research Links påverkat svensk u-landsforskning? Är SAREC:s mål för att stärka utvecklingsrelevant forskning i Sverige ändamålsenliga?

Omfattning: Finns det områden där svensk u-landsforskning är ofinansierade alternativt under- respektive överfinansierade? Vilka forskningsområden och institutioner har stor andel av forskningsmedel från

SAREC? Vilken forskningskapacitet har dessa institutioner och hur efterfrågade är deras kunskaper för policyrelaterat arbete? Hur har SAREC:s direkta och indirekta stöd påverkat andra forskningsråds finansiering av svensk u-landsforskning?

Hantering: Hur sker prioriteringar och fördelningar av ämnesmässig och tvärvetenskaplig inriktning av den utvecklingsrelevanta forskningen? Används, implicit eller explicit, någon form av kriterier för att bedöma vad som är utvecklingsrelevant forskning? I vilken utsträckning vägs utvecklingsrelevans in i bedömningar av ansökningar? Görs exempelvis avslag med hänvisning till bristande utvecklingsrelevans, förekommer utsortering i ett tidigt skede? Förekommer förordande med specifik hänvisning till utvecklingsrelevans? Upprätthålls en rimlig balans mellan bedömningar av utvecklingsrelevans respektive av forskningskvalitet? Har kravet på en bedömning av utvecklingsrelevans i forskningen resulterat i någon betydande skillnad mellan u-landsforskningsrådet och andra forskningsråd, vilket skulle bidra till eller förstärka någon specifik nisch för Sidas u-landsforskningsråd? Är uppföljningen adekvat?

Metod

Studien ska baseras på tillgängliga databaser och dokumentation från Regeringskansliet, Sida och de större forskningsfinansiärerna i Sverige. För att få ett brett perspektiv bör också intervjuer med sakkunniga och representanter för de större aktörerna genomföras. Samråd ska ske med den av Sidas forskningsnämnds beställda utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd.

Tidsplan

Studien ska genomföras under perioden mars–augusti 2006. Ett rapportutkast ska presenteras senast 15 augusti 2006 och slutlig rapport ska lämnas senast 1 september 2006.

Kvalifikation

Studien ska genomföras av konsult som har bred erfarenhet av forskning och aktuell kunskap om forskningspolitik. Team leader för studien ska ha högskoleutbildning på forskarnivå.

Bilaga 2

Två fallbeskrivningar av bilateralt forskningssamarbete

Fall 1: Det bilaterala forskningssamarbetet med Bolivia

Bakgrund

Bolivia är ett av tolv länder som SAREC stödjer genom bilaterala samarbetsprojekt inom forskning. Programbudgeten för Bolivia-samarbete för perioden 2000–2003 var 57 MSEK och under 2004 utbetalades 19,2 MSEK.

De forskningsområden som stöds är naturvetenskap: *bioteknik, kemi, livsmedelsteknik, vattenresursteknik samt samhällsvetenskap/humaniora: regional planering, samhällsekonomi, historia, antropologi, arkeologi och lingvistik (aymara)*. De bolivianska institutioner som deltar eller har deltagit i samarbetet är UMSA – Universidad Mayor de San Andrés i La Paz, UMSS – Universidad Mayor de San Simón i Cochabamba (Bolivias tredje största stad), forsknings- och utbildningsministeriet i La Paz, CEBEM – Bolivian Center of Multidisciplinary Studies i La Paz samt CERES, Center of Studies of Economic and Social Reality i Cochabamba. De svenska universitet som ingår i samarbetet är Lunds universitet (samtliga naturvetenskapliga ämnesområden) och Uppsala universitet (arkeologi). Samarbetsorganisation på det samhällsvetenskapliga området är FLACSO (Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales) – en oberoende regional forskningsorganisation med huvudkontor i Costa Rica. FLACSO är en av totalt sju icke-svenska forskningsinstitutioner som deltog i det bilaterala forskningssamarbetet 2004. Antalet svenska forskningsinstitutioner som deltog var 67.

Boliviasamarbetets tillkomst

Utvecklingssamarbetet mellan Sverige och Bolivia inleddes i slutet av 80-talet. År 1992 undertecknades ett samarbetsavtal mellan länderna och 1993 öppnade Sida ett kontor i La Paz. Biståndskontoret i La Paz riktade i början av 1998 en begäran till SAREC och Sidas regionavdelning för Latinamerika om att starta forskningssamarbete med Bolivia vilket ledde till en beredning som genomfördes i samarbete med den UNESCO-knutna organisationen IESALC (International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean). Beredningen resulterade i ett förslag om att inleda forskningssamarbete med UMSA och UMSS, vilket godkändes av forskningsnämnden i maj år 2000.

I SAREC:s idépromemoria till Sidas forskningsnämnd från oktober 1998 omnämns UMSA och UMSS som de mest framstående universiteten i Bolivia. Båda universiteten anges ha kontakter med svenska universitet, speciellt nämns ett Sida-stött habitatprogram i samarbete mellan fakulteten för arkitektur vid UMSS och Lunds universitet. Bland frågor som ska belysas i beredningen ingår: *”Hur kan svenska universitet och forskare engageras i samarbete som kan bidra till utvecklingen av högre utbildning och forskning i Bolivia?”*

Valet av svensk samarbetspartner

Valet av svensk samarbetspartner inom det naturvetenskapliga området var, så vitt vi kan bedöma, redan gjort när forskningsnämnden fattade sitt beslut i maj 2000. I beslutspromemorian från maj 2000 nämns dock ingenting om detta, däremot nämns att det inom naturvetenskap/teknik- och habitatforskning redan finns ett samarbete mellan de bolivianska universiteten och Lunds universitet. Det nämns även att representanter från UMSA och UMSS vid ett besök i Lund i februari 2000 diskuterat möjligheter till utvidgat samarbete inom områden av gemensamt intresse. Enligt SAREC besökte representanterna från UMSA och UMSS även Uppsala universitet och Chalmers. Vi förmodar att dessa besök skedde vid samma tidpunkt som besöket i Lund, det vill säga i februari år 2000.

Ett huvudinslag i det planerade forskningssamarbetet var doktorandutbildning. Sverige skulle även bistå med kompetens inom institutionsutveckling. I en första omgång handlade det om cirka 20 doktorander

och man var från SAREC:s sida angelägna om att samtliga doktorander kom till samma universitet. Man skulle därigenom dels skapa sammanhållning under studietiden, dels bygga nätverk för framtida professionellt samarbete i hemlandet. Idén om nätverksbyggande förstärktes ytterligare genom att man valt doktorander från samma eller liknande ämnesområden vid de två universiteten. Detta skapade även möjlighet till sambruk av dyrbara instrument och laboratorieutrustning.

Valet av svensk samarbetspartner föregicks inte av någon öppen annonsering eller allmän inbjudan och även om de bolivianska representanterna också besökte Chalmers och Uppsala universitet ger idé-promemorian och beslutspromemorian ett starkt intryck av att valet av svensk samarbetspartner var givet på förhand.

En representant för Tema Vatten vid Linköpings universitet berättar att man fick kännedom om Bolivia-projektet i samband med ett MISTRA-projekt, där man samarbetade med bland annat Lunds universitet. "Det är klart att vi höjde på ögonbrynen när vi fick höra att vattenresursprojektet gått till Lund utan att vi ens blivit tillfrågade eller fått en chans att bjuda på projektet".

Samarbetet ur svensk synvinkel

Ett av de fyra ämnesområden vid Lunds universitet som deltar i samarbetet med Bolivia är bioteknik. Professorn för ämnesområdet har närmare 20 års erfarenhet av forskningssamarbete med u-länder. Han var även medlem i SAREC:s forskningsnämnd innan samarbetet med Bolivia inleddes. U-landssamarbetet har bland annat omfattat utbildning av doktorander från Indien, Thailand, Sri Lanka, Zimbabwe, Etiopien, Nicaragua och Argentina.

När SAREC hörde av sig om möjligheterna till forskningssamarbete med Bolivia i början av år 2000 möttes deras förfrågan av starkt intresse. Det slutade med att Lunds universitet tilldelades hela det naturvetenskapliga blocket, och man har under de senaste 5–6 åren haft 20 doktorander från Bolivia, varav 5 i bioteknik och 6 i naturprodukter. Doktoranderna i bioteknik var först ut på banan och samtliga fem har doktorerat. Fyra har återvänt till sina institutioner i Cochabamba resp La Paz, och en genomför för närvarande sin post doc. Avdelningens ersättning för doktoranderna är 170 000 SEK per doktorand och år. Avdelningen, som har cirka 75 medarbetare som representerar drygt 25 nationaliteter, har en årsbudget på cirka 35 MSEK, varav cirka 1 MSEK kommer från SAREC.

Doktorandutbildningen har till största delen varit förlagd till Lund. Huvudförklaringen till detta är att man startat från "scratch" – det finns helt enkelt inga forskare i Bolivia som kan utbilda doktoranderna. Givet att de nyutbildade doktorerna kan erbjudas rimliga anställningsförhållanden kan mer och mer av doktorandutbildningen i framtiden förläggas till Bolivia.

Den administrativa delen av kapacitetsutvecklingen har skett genom att professorn och en kollega besökt Bolivia under 2 veckor per år. Man har träffat företrädare för universitetsledningarna och samtalat om forskningsadministration. Man har även föreläst och deltagit i seminarieverksamhet. De svenska representanternas begränsade kunskaper i spanska och bolivianernas begränsade kunskaper i engelska har inneburit att man kommunicerat via tolk.

Forskningssamarbetet med Bolivia ger bland annat tillgång till unika miljöer för forskning på så kallade extremofila organismer, något som är viktigt för nyttiggörande av förnyelsebara råvaror. De bolivianska doktoranderna har presterat i nivå med övriga doktorander och man har kommit fram med en hel del intressanta resultat. Den största fördelen med samarbetet med Bolivia och andra utvecklingsländer är, enligt professorn, det internationella, gränslösa forskningsnätverk det bidrar till att skapa.

Fall 2: Bilateralt samarbete med Rwanda inom lärarutbildning

Bakgrund

Samarbetet inom lärarutbildning mellan National University of Rwanda (NUR) och Linköpings universitet ingår som ett av flera samarbetsprojekt i det bilaterala forskningssamarbetet med Rwanda. Den totala budgeten för detta samarbete var för perioden 2003–2005 knappt 60 MSEK varav knappt 20 MSEK slussades via de svenska samarbetsuniversiteten. Samarbetsområden förutom lärarutbildning är bland annat biblioteks- och IT-utveckling (Blekinge Tekniska Högskola), freds- och konfliktforskning (PADRIGU, Göteborgs universitet) samt miljö- och landsbygdsutveckling (Göteborgs universitet). Den totala budgeten för samarbetet inom lärarutbildning är 7,1 MSEK varav 4,8 MSEK avser kostnadsersättningar av olika slag till Linköpings universitet.

Lärarutbildningsprojektets tillkomst

En forskare vid lärarutbildningen i Linköping arbetade under några år i mitten av 90-talet i Namibia. Han kontaktade SAREC vid hemkomsten med ett förslag om att starta lärar- och forskarutbildning i Namibia, men informerades om att förslaget ej gick att stödja. När Rwanda något år senare uttryckte önskemål om att få inkludera lärarutbildning i sitt samarbetsprogram erinrade sig handläggaren på SAREC det intresse man tidigare visat från Linköpings sida. Linköpings universitet fick på så sätt sitt första samarbetsavtal inom ramen för det bilaterala forskningssamarbetet.

Lärarutbildningsprojektets uppläggning och innehåll

Samarbetet inom lärarutbildning omfattar dels ett doktorsprogram i Linköping för fyra rwandiska doktorander, dels ett kompetensutvecklingsprogram vid NUR för sex lärarutbildare samt institutionsutveckling. Handledare från Linköpings universitet besöker NUR minst en gång per år. Vid vissa seminarie-tillfällen deltar både handledare och bihandledare, totalt fyra personer. Verksamheten vid NUR är tänkt att resultera i en ”collaborative research environment” där de doktorander som nu studerar i Linköping ska kunna fortsätta att forska när det fått sin examen. Man hoppas därigenom reducera risken för ”brain drain”.

Doktorsprogrammet i Linköping omfattar totalt 160 poäng varav 70 poäng kurser och 90 poäng av-handlingsarbete. Kursdelen omfattar dels fyra obligatoriska grundkurser samt ett antal skräddarsydda specialkurser. Grundkurserna gavs tidigare på svenska, men i och med samarbetet med Rwanda ges de nu på engelska med deltagande av både svenska och rwandiska doktorander. De skräddarsydda kurserna är i första hand avsedd för de rwandiska doktoranderna, men svenska doktorander inbjuds att delta.

Linköpings universitet ersätts för löne- och reskostnader för lärarutbildare och handledare. Samarbetet ger ingen av dessa utbildare eller handledare ekonomiskt utrymme för egen forskning. Doktorsprogrammet och samarbetet inom ”collaborative research” förväntas dock på sikt resultera i publiceringsbara artiklar med handledarna som medförfattare och därigenom bidra till deras vetenskapliga meritering. Kontakten med NUR och de rwandiska doktoranderna och lärarutbildarna förväntas även på ett mer övergripande sätt stimulera intresset för utvecklingsländer och u-landsforskning bland forskare och doktorander vid Linköpings universitet. Den programansvarige vid universitet har stora förhoppningar om att samarbetet med Rwanda bland annat kommer att resultera i att forskningen inom pedagogik och lärarutbildning vid Linköpings universitet i framtiden får en ökad u-landsinriktning.

Bilaga 3

Millenniemålen samt Parisdeklarationens 12 indikatorer

Millenniemålen

- Mål 1: Utrota extrem fattigdom och hunger
Delmål 1: Halvera andelen människor som lever på mindre än en dollar per dag till 2015.
Delmål 2: Halvera andelen människor som lider av hunger till 2015.
- Mål 2: Garantera grundskoleutbildning för alla barn
Delmål: Alla barn i hela världen, såväl flickor som pojkar, ska kunna avsluta sin grundskoleutbildning.
- Mål 3: Främja jämställdhet mellan könen och kvinnors egenmakt
Delmål: Avskaffa könsdiskriminering i grund- och gymnasieskolan, helst till 2005, och all utbildning till 2005.
- Mål 4: Minska barndödligheten
Delmål: Minska dödligheten bland barn under fem år med två tredjedelar till 2015
- Mål 5: Förbättra mödrahälsan
Delmål: Minska mödradödligheten med tre fjärdedelar till 2015
- Mål 6: Bekämpa hiv/aids, malaria och andra sjukdomar
Delmål: Hejda och minska spridningen av hiv/aids till 2015.
- Mål 7: Trygga en hållbar utveckling
Delmål: Halvera andelen människor som saknar tillgång till rent dricksvatten till 2015
- Mål 8: Utveckla ett globalt partnerskap för utveckling
Delmål: Statligt bistånd i procent av OECD/DAC-ländernas bruttonationalinkomst (BNI) ska uppgå till 0,7% till 2015.

Parisdeklarationens 12 indikatorer

Ägarskap

1. Samarbetsländerna tar fram egna utvecklingsstrategier.

Givaranpassning

2. Pålitliga strukturer i samarbetsländerna som alla givare kan följa
3. Bistandsflödena anpassas till nationella prioriteringar i samarbetsländerna.
4. Stärkt kapacitet att ta emot bistånd genom att givarna samordnar sitt stöd.
5. Givarna använder samarbetsländernas administrativa system.
6. Stärkt kapacitet i samarbetslandets administration genom att undvika att använda parallella strukturer när biståndet genomförs.
7. Biståndet blir mer förutsägbart för samarbetsländerna.
8. Biståndet är obundet.

Harmonisering

9. Givarna samordnar sig med varandra och förenkla sina procedurer för att ge bistånd.
10. Givarna delar information och analyser med varandra.

Bättre givarsamordning

11. Gemensamma ramverk och sätt för givarna att redovisa resultaten av biståndet.

Ömsesidigt ansvar

12. Gemensamt ansvar för återsrapportering och uppföljning av både givare och samarbetsländer.

Bilaga 4

Organisation och omfattning av stödet till u-landsforskning i Norge och Danmark

I denna bilaga redovisas organisationen och omfattningen av stödet till u-landsforskning i Norge och Danmark

Norge

I Norge behandlas ”högre utbildning och forskning” som ett sammanhållet begrepp i biståndssammanhang. Den totala budgeten för området uppgick 2003 till 600 MNOK, vilket i per capita termer innebär att man satsar nästan dubbelt så mycket som Sverige. Det bör dock påpekas att SAREC:s verksamhet inte omfattar högre utbildning. Flera organisationer är inblandade i administrationen av det norska stödet. Motsvarigheten till u-forsk administreras i Norge av Norges forskningsråd, som bland annat ger stora anslag till några tematiska forskningsprogram samt till den privata forskningsorganisationen Christian Michelsen Institutt. Budgeten för 2005 var knappt 100 MSEK, vilket är mindre än Sverige i absoluta tal, men mer i per capita termer. Det bilaterala forskningssamarbetet på universitetsnivå hanteras av Senter for internasjonisering (SIU), som ligger under Kunnskapsdepartementet, i något som kallas NUFU-programmet. Programmet omfattade under 2005 drygt 70 samarbetsprojekt mellan 29 universitet i olika utvecklingsländer och 11 norska universitet. Verksamhetens kostnader uppgick till cirka 85 MSEK, vilket motsvarar ungefär en tredjedel av SAREC:s kostnader för bilateralt forskningssamarbete under 2005.

Som nämns i rapporten ”Utvärdering av Sidas u-landsforskningsråd” genomförs för närvarande en omfattande utvärdering av norsk utvecklingsforskning, vars resultat kommer att presenteras i april 2007.

Danmark

Danmarks stöd till utvecklingsforskning uppgick under 2005 till cirka 250 MSEK, vilket motsvarar en fjärdedel av Norges och cirka hälften av Sveriges stöd i per capita termer räknat. Motsvarigheten till u-forsk hanterades tidigare av Forskningsrådet for Udviklingsforskning, men under 2005 beslutades om nedläggning av detta råd och ansvaret för utvecklingsforskningen flyttades till Det Strategiske Forskningsråd. Samtidigt bildades det så kallade Globaliseringsrådet, ett partssammansatt råd med uppgift att bistå regeringen i utvecklingen av en strategi som ska göra Danmark till ett ledande tillväxt-, vetenskaps- och innovationssamhälle.

Förutom stöd till större forskningsprogram och enskilda forskningsprojekt beviljas stöd till några forskningscentra verksamma inom områden där dansk forskning anses vara särskilt framstående. Det handlar bland annat om Skov og Landskab, Center for Frø sundhed, Dansk Bilharziose Laboratorium samt Dansk Institut for Internationale Studier.

Motsvarigheten till SAREC:s program för bilateralt forskningssamarbete drivs i begränsad skala inom det så kallade ENRECA-projektet (Enhancement of Research Capacity).

Organisationer i olika länder som bedriver liknande verksamheter kan alltid lära av varandra, och vi vet att SAREC utbyter lärdomar och erfarenheter med sina norska och danska motsvarigheter. Något som vi anser vara värt att uppmärksamma i den norska verksamheten är den mycket informativa och detaljerade resultatredovisning man presenterar i till exempel NUFUs årsrapporter. Där rapporteras bland annat om vilka resultat som uppnåtts i form av publicerade artiklar i relation till tidigare år och uppställda mål. Man använder sig även av tydliga indikatorer och mätvärden för att redovisa vilka ansträngningar som gjorts för att sprida forskningsresultaten till det omgivande samhället.

Noterbart när det gäller Danmark är det sätt på vilket stödet till utvecklingsforskning administreras. Enligt den person vi intervjuat på Udenrigsministeriet uppgår den stab som sköter utvecklingsforskningen till endast 5 personer.

Bilaga 5

Källförteckning

Intervjuer och samtal

Sven Andersson, Linköpings universitet
Arne Bigsten, Göteborgs universitet
Stellan Boozon Johansson, Linköpings universitet
Dan Brändström, Riksbankens Jubileumsfond
Erik von Bahr, Vinnova
Jan-Olof Drangert, Linköpings universitet
Barbara Ekbom, Forskningsnämnden och SLU
Ingemar Gustavsson, Sida
Karl-Henrik Gustavsson, Akademiska Sjukhuset, Uppsala
Kerstin Hagwall, Stiftelsen för strategisk forskning
Björn Hettne, Göteborgs universitet
Gunilla Hesselmark, Sida
Staffan Håkansson, Vinnova
Mats Hårsmar, UD
Bengt Johansson, Sida
Björn Kjellin, VINNOVA
Ingeborg Kronström, KK-stiftelsen
Inger Ledin, SLU
Maria Ljungkvist, Utbildnings- och kulturdepartementet
Jan Lundqvist, Stockholm International Water Institute
Måns Lönnroth, Sidas forskningsnämnd, MISTRA
Bo Mattiasson, Lunds universitet
Göran Melin, SISTER, STINT
Carin Norberg, Nordiska Afrikainstitutet
Hans Örjan Norstedt, FORMAS
Pär Omling, Vetenskapsrådet
Mats Rolén, Riksbankens Jubileumsfond
Mari-Anne Roslund, STINT
Mariann Samuelsson, Utbildnings- och kulturdepartementet
Olle Stendahl, Sidas forskningsnämnd, Linköpings universitet
Line Sörensen, Udenrigsministeriet, Danmark
Lena Trojer, Forskningsnämnden och Blekinge Tekniska Högskola
Malin Åkerblom, International Science Programme, Uppsala Universitet
Ulf Svanberg, Chalmers
Ramon Wyss, KTH

Intervjupersoner och uppgiftslämnare vid SAREC

Hannah Akuffo
Barbro Carlsson
Tomas Kjellqvist

Maija Lindroos
Berit Olsson
Björn Paulsson
Karin Ringberg
Pär Svensson

Uppgiftslämnare vid Swedish Research Links

Anna Sjöström Douagi
Anna Åhlund

Tryckta källor samt källor via Internet

European Development Network (www.eudnet.net)
Fattiga och Rika, konferens i Lund, januari 2003 (www.sasnet.lu.se/lundconfpanel2)
Kaplan, Robert S. & David P. Norton. *The Balanced Scorecard*. Harvard Business School Press, 1996
Kaplan, Robert S. & David P. Norton. *Alignment*. Harvard Business School Press, 2006
National Institutes of Health, USA, 2006: Programs Supporting Research in Developing Countries
Norad: Kanaler för forskningsbistanden (www.norad.no)
OECD, 2005: Should OECD Donors Deliver Aid through Poor Country Government Budgets?
Regeringens proposition 2002/03:122. Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling
Regeringens skrivelse 2004/05:4. Sveriges politik för global utveckling
Regeringens skrivelse 2004/05:161. Sveriges politik för global utveckling
Regeringens skrivelse 2005/06:204. Sveriges politik för global utveckling
Sachs, Jeffery. *The End of Poverty. Economic Possibilities for Our Time*, Penguin Press, 2005
Sida. U-landsrelaterad forskning. Det externa stödet vid svenska universitet och högskolor, 1999
SOU 2001:96, Globkom: En rättvisare värld utan fattigdom
Statskontoret, 2005: Sveriges internationella utvecklingssamarbete – styrning, ansvar och inriktning.
Swedish Research – Main financing bodies (www.forskning.se)
UD-info från maj 2006, ”Ett effektivare utvecklingssamarbete” www.regeringen.se/content/1/c6/05/55/79/163f3524
Udenrigsministeriet, Danmark: Udviklingsforskning (www.um.dk/da/menu/Udviklingspolitik)
Udenrigsministeriet, Danmark: Forskningsredegørelse 2005 (januari 2006)
UN Millennium Project (www.unmillenniumproject.org)
UNDP, 2005 Balanced Scorecard Report (www.undp.org)
World Bank, Development Research Group: Aid Effectiveness (www.econ.worldbank.org/research)

Årsrapporter:

Göteborgs universitet 2005
IDRC 2005
KTH 2005
Lunds universitet 2001–2005
Norad, 2005
Sida 2005
SLU 2005
SAREC 2001–2004
Stockholms universitet 2001–2005
Uppsala universitet 2001–2005
Statskontoret

Bilaga 6

Tabell 3: Fördelning av nya u-forskanslag, ansökta och beviljade 2005, fördelade på lärosäte och ämnesområde

	SU	UU	GU	LU/ LTH	UmU	LIU	KTH	CTH	KI	SLU	SMI	LuTH	Annan högsk/inst	Totalt ans/bev	"Hit rate" (%)
US															
- ans/bev (antal)	23/10	26/10	34/9	36/8	5/2	4/1	5/-	5/1	1/1	1/-	-/-	-/-	16/5	156/47	30
- beviljat (MSEK)	5,5	4,8	3,8	4,9	1	0,5		0,5	0,1				2,2	23,3	
HUK															
- ans/bev (antal)	11/8	14/3	18/4	7/3	3/-	2/-	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-	-/-		55/18	33
- beviljat (MSEK)	4,4	2	2,3	1,9										10,6	
HF															
- ans/bev (antal)	4/2	19/10	9/1	5/2	-/-	-/-	-/-	-/-	48/16	1/-	11/3	-/-	8/3	105/37	35
- beviljat (MSEK)	0,8	4,1	0,3	1,0					7,4		1,2		6,8	21,6	
NM															
- ans/bev (antal)	20/7	10/4	4/-	6/2	1/-	1/-	3/1	-/-	1/-	35/10	-/-	-/-	10/4	91/28	31
- beviljat (MSEK)	3,7	2,2		1,2			0,8			5,3			2	15,2	
NT															
- ans/bev (antal)	16/7	7/2	9/-	30/8	1/-	5/3	37/11	13/4	-/-	8/2	-/-	3/1	5/2	134/40	30
- beviljat (MSEK)	2,3	1,1		3,8		1,7	5,9	1,6		1,2		0,6	1,1	19,3	
Totalt															
- ans/bev (antal)	74/34	76/25	74/14	84/23	10/2	12/4	45/12	18/5	50/17	45/12	11/3	3/1	44/14	541/170	31
- "Hit rate" (%)	46	33	19	27	20	33	27	28	34	27	27	33	32		
- beviljat (MSEK)	16,7	14,2	6,4	12,8	1	2,2	6,7	2,1	7,5	6,5	1,2	0,6	12,1	90	
- Andel tot anslag	19	16	7	14	1	2,5	7,5	2,5	8	7	1,5	1	13		

Bilaga 7

Tabell 5: Det bilaterala forskningssamarbetet 1998–2005 uppdelat på samarbetsländer samt utbetalade anslag till medverkande svenska universitet

	SU	UU	GU	LU	UmU	LiU	KTH	CTH	KI	SLU	SMI	BTH	HiK	SEI	Övriga	Totalt per land	Totalt SWE
<i>Burkina Faso</i>	0,8	1,2			0,4		0,5			9,8						36	13
<i>Botswana</i>	0,8						0,1									1	1
<i>Eritrea</i>		30,3					6,2									40	37
<i>Etiopien</i>	4,6	15,4	0,9		3,6		2,1		2,7	24,2						162	54
<i>Moçambique</i>	6,7	2,6	2,1	2,1	0,1		3,7	0,8	1,5	0,7	1,3				0,2	158	22
<i>Rwanda</i>			7,6			4,8						8,1				72	21
<i>Tanzania</i>	14,5	11,3	3		15,0		18				23				2,2	339	87
<i>Uganda</i>		3,9	3,8			0,1	16,6		14,9	0,7						174	40
<i>Zimbabwe</i>		2,9		10,0	2,0			0,1								60	15
<i>Bolivia</i>	0,5	2,4	0,1	25,5			6,8									106	35
<i>Honduras</i>		1,6									0,9					4	3
<i>Nicaragua</i>				21,9	9,0		17,9		3,4	16,6	5					170	74
<i>Laos</i>					7,0		4,9			0,7						26	13
<i>Sri Lanka</i>	39,2	27,7	6,7				13,6			0,8			3,6			162	88
<i>Vietnam</i>	4,3		0,4	2,0	3,9	0,4			6,7	14,2				5,6		131	38
Totalt	72	99	24	62	41	5	90	1	29	68	30	8	4	6	2	1 641	541
% av totalt																	33
% av SWE	13	18	4	11	8	1	17	0,2	5	13	6	1,5	0,7	1,1	0,4		

Recent Sida Evaluations

- 06/15 Sida's StartEast and StartSouth Programmes**
Bo Anderson, Niklas Angestav, Helena La Corte, Anders Grettve
Department for Infrastructure and Economic Cooperation
- 06/16 HIV/AIDS Outreach Programme in Southern Africa
Social Transformation and Empowerment Projects (STEPS) and
International Video Fair (IVF) Programmes**
Neddy Matshalanga, Edem Djokotoe
Department for Africa
- 06/17 Sida/SAREC Bilateral Research Cooperation: Lessons Learned**
Ad Boeren, Tom Alberts, Thomas Alveteg, Erik W. Thulstrup, Lena Trojer
Department for Evaluation and Internal Audit
- 06/18 Women's Empowerment Projects: "Kvinna till Kvinna"**
Annette Lyth, Lennart Peck
Department for Europe
- 06/19 Swedish Support to a Regional Environmental Journalism and
Communication Programme in Eastern Africa for the Period 2002–2006**
Birgitte Jallo, Charles Lwange-Ntale
Department for Democracy and Social Development
- 06/20 End of Programme Support Evaluation of Regional Psychosocial Support Initiative
(REPSSI)**
Richard Matikanya, Victoria James, Nankali Maksud
Department for Africa
- 06/21 Review of Sida's Field Vision**
Jan-Olov Agrell
Department for Latin America
- 06/22 Organisationsstudie av SAREC**
Lina Lenefors, Lennart Gustafsson, Arne Svensson
Department for Evaluation and Internal Audit
- 06/23 University and Faculty Research Funds at Universities
in Mozambique, Tanzania and Uganda**
Göran Hydén
Department for Research Cooperation
- 06/24 Sidas U-landsforskningsråd**
Olle Edqvist
Department for Research Cooperation
- 06/25 Promoting Women's Human Rights and Enhancing Gender Equality in Kenya**
Atsango Chesoni, Salome Muigai, Karuti Kanyinga
Department for Africa
- 06/26 Legal Interventions in HIV/AIDS and Related Contexts in India**
María Herminia Graterol
Asia Department

Sida Evaluations may be ordered from:

Infocenter, Sida
SE-105 25 Stockholm
Phone: +46 (0)8 779 96 50
Fax: +46 (0)8 779 96 10
sida@sida.se

A complete backlist of earlier evaluation reports may be ordered from:

Sida, UTV, SE-105 25 Stockholm
Phone: +46 (0) 8 698 51 63
Fax: +46 (0) 8 698 56 10
Homepage: <http://www.sida.se>

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT COOPERATION AGENCY
SE-105 25 Stockholm, Sweden
Tel: +46 (0)8-698 50 00. Fax: +46 (0)8-20 88 64
E-mail: sida@sida.se. Homepage: <http://www.sida.se>